

GRAMÁTICA

Equipo de Dinamización da Lingua Galega
Departamento de Galego

ÍNDICE

	Páx
MORFOLOXÍA	
O NOME	1
I. O xénero	1
1. nomes variables (-án/-á, -án/-ana; -ón/-oa, ón/ona)	1
2. nomes invariables (mascullinos e femininos)	2
II. O número	
1. invariables	3
2. formación de plural (en -s, en -es, en -is)	3
III. Cuestións sobre o adxectivo	
1. san/santo, gran/grande	4
2. comparativos sintéticos (mellor, meirande...)	4
3. superlativo absoluto (altísimo, antiquísimo, misérrimo)	4
OS PRONOMES PERSOAIS	
I. Formas tónicas	5
II. Formas átonas	
1. 2. 3. 4. (te/che, lle/lles...)	6
5. pronome de solidariedade	6
6. os reflexivos	7
6.3. usos e valores de se	7
7. colocación dos pronomes na frase	8
RELATIVOS, INTERROGATIVOS E EXCLAMATIVOS	9
1.2.3.4. (quen, cuxo...)	9
O ARTIGO	
I. Artigo determinado (1ª e 2ª forma, contraccións...)	10
II. Artigo indeterminado	11
OS POSESIVOS	
1.2.3.4.5.6. (a presenza do artigo; de meu, de teu...; cadanseu...)	12
OS DEMOSTRATIVOS	
1.2.3.4. (contraccións, amálgamas, usos de daquela...)	13
OS INDEFINIDOS	
Variables e invariables (cadaquén, quenquera...)	14
OS NUMERAIS	15
O VERBO	
Paradigmas da conxugación regular (andar, varrer, partir)	17
I. Verbos en -er (proer, render..) e en -ir (elixir...)	19
II. Caracterización morfolóxica	
1. raíz; 2. vogal temática; 3. sufixo de modo e tempo;	
4. sufixo número e persoa	20
III. Anotacións sobre os verbos regulares	
1. diferenzas da nosa fala co estándar	21
2. verbos que son regulares	
2.1. andar	21

2.2. <i>ler, crer, rir</i>	21
2.3 verbos en <i>-cer</i> (<i>coñecer...</i>) e en <i>-cir</i> (<i>conducir...</i>)	22
2.4. verbos en <i>-uír</i> (<i>incluír, posuír...</i>)	22
2.5. verbos en <i>-ear</i> (<i>cear...</i>) e en <i>-oar</i> (<i>perdoar...</i>)	22
2.6. verbos tipo <i>caer, moer, saír; oír e ouvir</i>	22
IV. Valores dos modos e dos tempos verbais	23
V. O infinitivo conxugado	24
VI. O futuro de subxuntivo	25
VII. O xerundio	25
VIII. O participio	26
IX. Verbos con alternancia vocálica	
1. verbos tipo <i>beber e comer</i>	26
2. verbos tipo <i>subir</i>	26
3. verbos tipo <i>pedir</i>	27
4. verbos tipo <i>sentir</i>	27
X. Verbos irregulares	28
<i>cabere, dar, dicir, estar</i>	28
<i>facere, haber, ir, parir, poder, poñer/pór</i>	29
<i>pracer, querer, saber, ser, ter, traer</i>	30
<i>valer, ver, vir</i>	31
XI. Perífrases verbais	32
1. 2. temporais e modais	32
3. aspectuais	33
ADVERBIOS E LOCUCIÓNS ADVERBIAIS	34
1. de lugar; 2. de tempo	34
3. de cantidade; 4. de modo	35
5. de afirmación; 6. de negación; 7. de dúbida	36
8. inclusivos; 9. exclusivos; 10. particularizadores;	
11. de rectificación; 12. conectores	37
<i>Erros máis frecuentes</i>	37
PREPOSICIÓNS E LOCUCIÓNS PREPOSITIVAS	38
1. preposicións propias (uso de <i>a, ata/deica, ante/perante...</i>)	38
2. preposicións impropias	39
3. locucións preposicionais (<i>cara a, a pesar, malia...</i>)	39
<i>Erros máis frecuentes</i>	40
CONXUNCIÓNS E LOCUCIÓNS CONXUNTIVAS	41
1. Coordinantes: copulativas, disxuntivas, distributivas, adversativas	41
2. Subordinantes	
2.1. completivas; 2.2. de lugar; 2.3. temporais	41
2.4. modais; 2.5. finais; 2.6. causais; 2.7. consecutivas; 2.8. concesivas	42
2.9. condicionais; 2.10. correlativas	43
2.11. comparativas (uso de <i>ca/que, coma/como...</i>)	43
<i>Erros máis frecuentes</i>	44

O NOME (Substantivo e adxectivo)

O substantivo:

Sintacticamente é núcleo da frase nominal: *un home libre, a nena da veciña.*

Semanticamente clasificámoslos consonte o que designen:

Propios: -antropónimos: *Helena, Fiúza, O Corniños*;

-topónimos: *A Creba, Xalfas, Savila, Taxes, Vadernado.*

Comúns: -concretos (*area, chalana*) / abstractos (*solidariedade, amor*);

-continuos, non contables (*chuvia, aire*) / discontinuos, contables (*libro, galo*);

-colectivos (*piñeiral, peixe*) / individuais (*piñeiro, xarda*).

O adxectivo:

Pode ser núcleo da frase adxectiva e admitir modificación adverbial.

Semanticamente expresa calidades ou características do substantivo e distinguimos:

-especificativos (particularizan unha cualidade): *polbo curado, praza asoporalada*;

-explicativos ou epítetos (expresan unha cualidade inherente ao substantivo): *neve fría.*

I. O xénero: Consonte o xénero hainos masculinos e femininos. Fronte aos invariables, os variables presentan oposición de xénero, coas conseguíntes diferenzas de significado: sexo, forma, individual/colectivo.

1. Os nomes variables forman o feminino mediante:

1.1. Lexemas distintos: *xenro/nora; cabalo/egua; carneiro/ovella; castrón, bode/cabra, cabuxa; boi, touro/vaca; can/cadela...*

1.2. Determinante distinto: *o/a xornalista, o/a cónxuxe, esta/este hóspede.*

1.3. Morfemas:

-os máis engaden **-a**: *núa, crúa; malo/mao, mala/má; deusa; bailarina, galopina;*

-os rematados en **-ou** mudan a **-úa**: *grou/grúa;*

-os en **-eu** a **-ía**: *xudeu/xudía, sandeu/sandía;*

-e os rematados en **-ún** fano en **-úa**: *cabrúa, vacúa...* (pero *euscalduna*)

-os rematados en **-án**:

-**á**: *cotiá, anciá, cidadá, aldeá, vilá, compostelá, arousá, carnotá, catalá, alemá, leviá, temperá, cristiá, sa, curmá, musulmá, capitá...*

-**ana** (despectivos ou pexorativos): *folgazana, mentirana, toleirana, larpana, testana* (agás *nugallán/nugallá*);

-os rematados en **-ón**:

-**oa**: *leoa, patroa, ladroa (ladra) anfitrioa, campioa...*

-**ona** (pexorativos ou aumentativos): *abusona, faltona, mullerona...*

-outras terminacións: *heroína, raíña, galiña, baronesa, abadesa, sacerdotisa, actriz...*

2. Cuestións sobre o xénero nos nomes invariables

2.1. A diferenza de xénero pode establecer diferenzas no significado:

-individual/colectivo: *ovo/ova, gran/gra, leño/leña, madeiro/madeira...*;

-de tamaño, forma ou capacidade:

<i>bolso/bolsa</i>	<i>cubo/cuba</i>	<i>portelo/portela</i>
<i>burato/burata</i>	<i>furado/furada</i>	<i>pozo/poza</i>
<i>caldeiro/caldeira</i>	<i>gorro/gorra</i>	<i>prato/prata</i>
<i>cancelo/cancela</i>	<i>horto/horta</i>	<i>río/ría</i>
<i>cántaro/cántara</i>	<i>leiro/leira</i>	<i>sacho/sacha</i>
<i>capucho/capucha</i>	<i>os lentes/as lentes</i>	<i>saco/saca</i>
<i>cesto/cesta</i>	<i>machado/machada</i>	<i>xerro/xerra</i>
<i>charco/charca</i>	<i>manto/manta</i>	<i>zoco/zoca</i>
<i>coitelo/coitela</i>	<i>pipo/pipa</i>	

2.2. Son masculinos (usados a miúdo con xénero feminino por castelanismo):

<i>testemuño;</i>	<i>masacre</i>	<i>gume</i>	<i>sinal;</i>
<i>diadema</i>	<i>milagre</i>	<i>legume</i>	<i>candor</i>
<i>trauma;</i>	<i>sangue</i>	<i>lume</i>	<i>labor</i>
<i>alicates</i>	<i>ubre;</i>	<i>pesadume</i>	<i>lecer;</i>
<i>cárcere</i>	<i>betume</i>	<i>queixume</i>	<i>antefaz</i>
<i>couce</i>	<i>cheirume</i>	<i>raizame;</i>	<i>nariz</i>
<i>dote</i>	<i>cume</i>	<i>fel</i>	
<i>leite</i>	<i>friame</i>	<i>mel</i>	

Os nomes das letras: o *e*, un *te*, un *ese*...

2.3. Son femininos:

<i>dínamo</i>	<i>mansedume</i>	<i>feces</i>	<i>roibén;</i>
<i>libido</i>	<i>servidume</i>	<i>fraude</i>	<i>calor</i>
<i>tribo;</i>	<i>síndrome;</i>	<i>fronte</i>	<i>color-cor</i>
<i>asma</i>	<i>árbore</i>	<i>orde</i>	<i>dolor-dor</i>
<i>flegma</i>	<i>arte</i>	<i>ponte</i>	<i>suor;</i>
<i>reuma</i>	<i>bile</i>	<i>sebe;</i>	<i>encarga</i>
<i>sentinela</i>	<i>canle</i>	<i>armazón;</i>	<i>estrea</i>
<i>testemuña;</i>	<i>cute</i>	<i>humedén</i>	<i>icona</i>

Os rematados en **-se** e en **-ite**: *análise, crise, dose, eclipse, paréntese; apendicite, hepatite, larinxite*...

Tamén son femininos os substantivos en **-axe**: *paisaxe, viaxe, peaxe, aldraxe*..., a non ser o *garaxe, o traxe, o paxe; o/a personaxe*.

Fin é feminino se indica “final” (*a fin da viaxe, unha fin de semana*) pero é masculino se indica “finalidade, obxectivo” (*o fin é protexer a natureza*)

2.4. O nome das árbores froiteiras deriva do da súa froita e adoita manter o xénero:

-feminino maioritariamente: *abelá-abeleira, ameixa-ameixeira, cereixa-cerdeira/cereixeira, laranxa-laranxeira, mazá-maceira, noz-nogueira, oliva-oliveira, pera-pereira...* ; pero *castaña-castiñeiro, mandarina-mandarino*;

-cando a froita ten nome masculino tamén adoita telo a súa árbore: *abruño-abruñeiro, fatón-fatoeiro, limón-limoeiro, marmelo-marmeleiro, pexego-pexegueiro...*; pero *arando-arandeira, figo-figueira*.

II. O número (indica a oposición singular/plural). **Formación do plural:**

1. Algúns substantivos son invariables tocante ao número:

-uns por teren só forma singular: *concordia, xeo*;

-outros (*pluralia tantum*) por téren só plural: *os lentes, as nupcias, os cartos, os parabéns, os víveres, as cóxegas, as maniotas, as tenaces, as tebras...*;

-outros non mudan: *o(s) lapis, mércores, luns...*; *bíceps, tórax, clímax, fax*;

-e hainos que ao mudaren de número mudan o significado: *miolo/miolos*.

2. Para os variables temos tres morfemas de plural: **-s, -es, -is**.

2.1. Engaden **-s**:

-os rematados en vogal (tónica, átona ou ditongo): *café, somalís, iraquís, zulús, tabús; custos, artes; xerseis, leis, reis, bocois*;

-os rematados en **-n**: *feixóns, lacazáns, canóns; dolmens, mitins, canons*;

-os máis dos estranxeirismos e cultismos: *clubs, pubs, tics, anoraks, icebergs, álbums, sláloms, tótems, jeeps, hándicaps, boicots, complots, robots, sprints, tests*.

2.2. Engaden **-es**:

-as palabras rematadas en **-r** ou **-z**: *noces, raíces; cores, fémures; palieres, dólares*; algúns estranxeirismos admiten tamén **-s**: *pósteres* ou *pósters*, *gánsteres* ou *gánsters*;

-as palabras rematadas en **-l** que sexan graves, monosilábicas ou compostas con estas últimas: *fáciles, útiles, cónsules, túneles; meles, coles, riles, moles, vales; ollomoles, chuchameles, parasoles*.

2.3. Engaden **-is**:

-as palabras rematadas en **-l** que sexan polisilábicas e agudas: *funís, infantís, cadrís, civís; avais, papeis, fieis, crueis, controis, azuis, baúis, caracois, aerosois*;

-as acabadas en **-bel (-ble)**: *amábeis, solúbeis, variábeis (amables, solubles, variables)*.

III. Algunhas cuestións sobre o **adxectivo**:

1. **San, gran** (formas apocopadas) empréganse ante consoante;
santo, grande (formas plenas) ante vogal:

-*san Tomé, san Domingos, san Froilán, san Mamede, san Cibrán*;
-*santo Antón, santo Estevo, santo André, santo Ernesto* (agás *Santo Cristo*);
-*gran festa, gran traballo*;
-*grande actuación, grande éxito, grande amigo*.

2. *Bo, malo* (ou *mao/má*), *grande* e *pequeno* teñen como comparativos sintéticos:

mellor, peor, maior ou **meirande** e **menor**.

meirande significa “máis grande”, non “máis vello, de máis idade”.

3. O superlativo absoluto formámolo cos sufixos

- 3.1. **-ísimo**: *altísimo, grandísimo*;

ás veces coa raíz culta da palabra: *antiquísimo, fidelísimo, nobilísimo*;

-bilísimo cos adxectivos en *-ble/bel*: *amabilísimo, estabilísimo*.

- 3.2 **-érrimo** en rexistros elevados: *celebérrimo, libérrimo, misérrimo, paupérrimo, pulquérrimo*.

OS PRONOMES PERSOAIS

Sintacticamente realizan función propias do substantivo ou do adxectivo. Semanticamente achegan un significado relacional ou referencial, designan os participantes no discurso e o seu obxecto.

I. Formas tónicas

p1: **eu, min, comigo**

p2: **ti, contigo**

p3 e 6: **el(es), ela(s); si, consigo**

p4: **nós, nosoutros(as), connosco**

p5: **vós, vosoutros(as), convosco**

cortesía: **vostede(s)**

1. **Min** emprégase despois de preposición e das conxuncións comparativas **ca** e **coma**: *é máis alto ca min, é tan alta coma min*; nunca: *máis alto *que eu, tan alta *como eu*.

2. Na **comparación** é obrigado usar as conxuncións **ca** e **coma** ante pronomes persoais: *máis listo ca el, tan traballador coma ela*; nunca: **que el, *como ela*.

3. **El** non leva til: *el non está aquí, é para el*.

Pode ter uns usos especiais:

-reforzo de interrogativo: *e el que lle pasou ao gato?*;

-suxeito de verbos impersonais ou unipersoais: *el hai moito que pasou iso*;

-reforzo da narración: *el era unha muller que viña dunha feira, el era unha nena con carapucha vermella que comía lobos*.

4. A forma **si** das p3 e p6 é **reflexiva**. Reparade na diferenza: *mercouno para el* (para outro ou para si mesmo) / *mercouno para si* (para si mesmo).

5. **El(es)** e **ela(s)** contraen coas preposicións **en** e **de**: *sentiu a man dela na meixela, unha casa fermosa: gustaríame vivir nela, non depende del*.

6. As formas tónicas **nós** e **vós** levan til diacrítico para diferencialas das formas átonas: *vós non vos queredes decatar, nós non nos preocupamos por vós*. As tónicas aparecen como suxeito, logo de preposición e na comparación.

7. **Nosoutros(as)** e **vosoutros(as)** son **plurais excluíntes** que concorren con **vós** e **nós**. Refírense a un grupo pechado e ben delimitado: *nosoutros somos catro e vosoutros sodes tres; non podemos nosoutras soas, as feministas, pero nós, as mulleres, si; somos todos do mesmo concello, pero nosoutros somos de Lira*.

8. Nas formas ligadas coa preposición **con**:

-**comigo** perde o -n-: *vén comigo; eu non vou contigo nin convosco*;

-**consigo** é reflexiva: *levou a familia consigo*;

-**connosco** e **convosco** son preferibles a **con nós**, **con vós** (tal vez calco do castelán estas últimas): *imos convosco, quedan connosco outra semana*.

9. **Vostede(s)** leva o verbo en 3ª persoa: *pasen vostedes, preguntou vostede por min?* Cómpre evitar a forma vulgar procedente do castelán **usté*.

Na nosa bisbarra a forma histórica de cortesía é **vós**, que leva o verbo en 5ª persoa: *e vós que queredes, meu vello?; miña nai, tráiovos un manto novo*.

10. ***Elo** é case inexistente, só queda nalgunhas expresións: *andar a elo, estar a elo*.

Debemos empregar as formas neutras do demostrativo: *non fas nada con iso, aquilo non era a causa, e nunca non fas nada con *elo, *elo non é a causa*.

II. Formas átonas

p1 **me:** *lavoume* (CD), *lavoume a roupa* (CI), *lávome* (reflexivo)

p4 **nos:** *lavounos* (CD), *lavounos a roupa* (CI), *lavámonos* (reflexivo)

p2 **te:** *laveite* (CD), *lávaste* (reflexivo)

che: *laveiche a roupa* (CI)

p5 **vos:** *lavouvos* (CD), *lavouvos a roupa* (CI), *lavádesvos* (reflexivo)

p3 e 6 **o(s),a(s) / -lo(s), -la(s) / -no(s), -na(s)** (sempre CD):

lávoo(s), lavallo(s), lávalo(s), lavouna(s)

lle(s) (CI): *lavoulle(s) a roupa*

se (reflexivo): *lavouse, laváronse*

1. **Te** fai función de CD, **che** de CI. Para os cheístas (é o caso da nosa fala: utilizamos **che** para ambas funcións menos para a reflexiva: **laveiche, laveiche a roupa, lávaste*) e para os teístas (que nunca utilizan **che**: *laveite, *laveite a roupa, lávaste*) hai un truco doado para resolver dúbidas: facer un paralelismo coa p3^a; así, se a el *laveino*, a ti *laveite*; pero se a el *laveille a roupa*, a ti *laveiche a roupa*.

2. As variantes alomórficas das p3 e p6:

-lo(s), -la(s) empréganse tralas formas verbais rematadas en **-r** ou **-l**: *lavallo, lávalo*; e tralo interrogativo **u**: *o xabón, ulo?*

-no(s), -na(s) úsase tralas formas verbais rematadas en ditongo: *lavouno, laveinas*. Repare na diferenza: *laváronos* (*lavaron os rapaces*, con pronome **os**) fronte a *laváronnos* (*laváronnos a nós*, con pronome **nos**)

3. **Lle(s)** perdeu na nosa bisbarra e nunha boa parte de Galicia a forma plural **lles**, onde no canto de *laveille a roupa a un*, pero *laveilles a roupa a varios*, dicimos *laveille a roupa a un* e tamén **laveille a roupa a varios*.

O galego estándar diferencia **lle/lles** por ser unha forma moi rendible e por mor da concorrencia entre pronomes: *laveille a roupa: laveilla; pero laveilles a roupa: lavéillela*. Neste caso, na nosa bisbarra sempre dicimos *levvella*, sen discriminarmos se se refire a unha persoa ou a varias.

4. **Concorrencia dos pronomes de CD e CI**. Prodúcese unha amálgama entre ambos:

-se o CI vai en singular perde a vogal:

lavoumo(s), -a(s); lavoucho(s), -a(s); lavouullo(s), -a(s)

-se o CI vai en plural, o CD presenta a forma **-lo(s) -la(s)**:

lavóunolo(s), -nola(s); lavouvollo(s), -vola(s); lavouullelo(s), -llela(s)

Estas formas, sempre ligadas, van soldadas ao verbo cando van pospostas (*lavóunolo*) e separadas cando van antepostas (*non nolo lavou*)

5. **O pronome de solidariedade** ten, sen selo sintacticamente, a forma do CI das p2 e p5, **che, vos; lle(s)** para o tratamento de cortesía.

Simplemente introduce ao(s) interlocutor(es) no enunciado: *gústacheme moito, non che me gusta nada, vaivos caro o peixe, vaille moito frío este inverno*.

Cando concorre con outros pronomes, o de solidariedade sempre vai antes, soldado se van pospostos (*lavóuchenolo*) e separado cando van antepostos (*non che nolo lavou*).

Non debemos confundilo co **dativo de interese** (emprégase para indicar a persoa que ten especial interese na acción): *marchoume cun libro para a casa, pegóumelle ao fillo*.

6. Os reflexivos teñen función dun CD que se identifica co suxeito (*laveime, laváche, lavouse...*). Tamén poden indicar unha acción **recíproca**: *Pedro e Elisa bicáronse, Antía e Xilberto saudáronse*.

6.1. Úsanse:

-obrigatoriamente cos verbos pronominais: *atreverse, espreguizarse, inmutarse, suicidarse...*

-poden aparecer con calquera verbo transitivo: *lavou as mans, lavouse; alimento o neno, aliméntome*. Con algúns destes pode provocar unha diferenciación de significado: *matar/matarse, afogar/afogarse, esganar/esganarse, parecer/parecerse, levar/levarse...*

6.2. Non se usan (son castellanismos que cómpre rexeitar):

-cos verbos intransitivos (a non ser con *estar e ir*: *estase estragando, foise da casa*):
*morreu moi nova / *morreuse moi nova* *calade / *caládevos*
*acouga / *acóugate* *caeu no baño / *caeuse no baño*
*adormeceu / *adormeceuse* *senta na cadeira / *séntate na cadeira*
*o leite acedou / *acedouse* *baixamos as escaleiras / *baixámonos*
*as rosas murcharon / *murcháronse* *subimos as escaleiras / *subímonos*
*espertei cedo / *esperteime cedo* *casan no verán / *cásanse no verán*
*marchou da casa / *marchouse da casa* *Henrique e Irene casaron / *casáronse*

-nunca pode usarse un reflexivo cando hai outro CD expreso na oración, como

-cando a acción se exerce só sobre unha parte do suxeito:

*lavei as mans / *laveime as mans;*

*mancou unha perna / *mancouse unha perna (si mancouse nunha perna)*

-en frases con valor causativo ou ponderativo:

*fixo un traxe / *fíxose un traxe*

*leva un libro / *lévate un libro*

*comeu un bisté / *comeuse un bisté;*

*comeuno / *coméuso, *coméuseo;*

*comprou unha moto / *comprouse unha moto, *comprousa, *compróusea.*

6.3. Usos e valores do pronome se:

-con función sintáctica (normalmente CD):

-reflexivo: *lavouse;*

-recíproco: *Antía e Xilberto saudárose, enviáronse presentes;*

-sen función sintáctica:

-pronominal (acompaña estes verbos): *atreveuse a falar;*

-impersoal (oracións sen suxeito): *alí falouse de máis;*

-na pasiva reflexa (levan suxeito, que concorda co verbo):

véndese unha casa / véndense dúas casas.

Lembremos os posibles usos incorrectos expostos no apartado anterior.

-E lembremos tamén que, amais de pronome, **se** pode ser:

-conxunción: -condicional: *se queres, vou contigo;*

-completiva: *pregunto se queres vir comigo (interrogativa indirecta);*

non sei se virá comigo (expresando incerteza);

-ponderativa: *pero se sempre vén!*

-concesiva: *se non me acompaña, polo menos díxenllo;*

-presentador dunha explicación posterior: *se non vén é porque a aborrezco;*

-formante de diversas locucións:

-loc. conx.: *chámoa, por se me quere acompañar;*

-loc. adverbial de dúbida: *se cadra/se callar acompañame.*

7. A colocación do(s) pronome(s) átono(s) na frase.

Como norma xeral, debemos seguir o criterio da nosa fala, coincidente co estándar.

7.1. Posposto ao verbo (enclítico). É o normal nas oracións independentes ou principais: *laveime, laváronnolo, laváronchenolo*.

Como recurso enfático, pode aparecer antes do verbo (*o demo te leve*) pero nunca encabezando unha frase (**me lavei*)

7.2.1. Anteposto ao verbo

 (proclítico):

-nos enunciados negativos: *non/nunca te lavas, ningún mo dixo*.

-logo de pronomes interrogativos e exclamativos: *quen a lavou?, como se lava!*

-en oracións iniciadas por

-algúns indefinidos: *algo lle dixo, todos llo negan, calquera o sabe, abondo te avisei;*

-algúns adverbios: *xa se lavou, mesmo se alporizou, aínda lle chegou hoxe, axiña cho devolvo, aquí cho deixo;*

-pero non con outros: *hoxe fareino, onte atopeina...;*

-e con outros adverbios depende do significado:

así che é (é desa maneira) / *así éche máis fácil* (a maneira indicada);

logo se foi (axiña) / *logo foise* (máis tarde)

-en oracións desiderativas encabezadas polo suxeito: *Deus nos ampare!*

7.2.2. Normalmente vai **anteposto** nas oracións subordinadas: *dixo que me lavase*.

Pero ás veces non:

-cunha pausa que alonxa a subordinada:

díxome que, se lle compraba xabón, lavaríase / díxome que se lavaríaa;

-nunha causal introducida por pois: *cheiras, pois lávate*.

7.2.3.. Pode ir anteposto e mais posposto:

-se o verbo subordinado é un **infinitivo** o pronome pode ir co verbo principal ou co infinitivo: *podes lavarte, pódeste lavar*

non podes lavarte, non te podes lavar;

-o mesmo sucede co **xerundio**: *estao lavando, está lavándo;*

non o está lavando, non está lavándo;

-nas **perífrases con nexo** (preposición ou conxunción) pode adoptar tres posicións, pois tamén pode ubicarse entre o nexo e o infinitivo:

haste de lavar, has de lavarte, has de te lavar,

non te has de lavar, non has de lavarte, non has de te lavar;

teste que lavar, tes que lavarte, tes que te lavar,

non te tes que lavar, non tes que lavarte, non tes que te lavar

RELATIVOS, INTERROGATIVOS E EXCLAMATIVOS

Os pronomes relativos teñen como principais funcións: substituír nunha oración un elemento presente noutra (antecedente) e subordinar oracións.

Os pronomes interrogativos, a diferenza dos anteriores, non se refiren a un antecedente senón a un conseqüente e poden iniciar unha oración simple.

Os exclamativos, formalmente iguais aos interrogativos, carecen de antecedente e conseqüente, e achegan un valor ponderativo.

Formas: **que, quen, cal(es), canto(s) canta(s), cuxo(s) cuxa(s).**

1. Onde, cando, como son adverbios que poden funcionar como relativos.

**Donde* é un castelanismoso, só *onde: onde está?, a onde vai?, de onde vén?*

2. Quen (relativo ou interrogativo):

-non ten forma plural (**quenes*):

*non saben *quenes viñeron: non saben quen veu ou os que viñeron,
son eles *quenes máis se benefician: son eles os que máis se benefician;*

-nunca pode levar o verbo en plural, agás o verbo ser:

*dixéroncho varios pero descubrimos *quen falaron ou *quenes falaron:
descubrimos quen falou ou os que falaron;*

pero pode ir co verbo *ser* en plural:

*sei quen é o que falou
sei quen son os que falaron;*

o mesmo acontece como interrogativo:

*quen chama?, dime quen chama (chamen unha soa persoa ou varias);
pero: quen é o que chama? ou quen son os que chaman?*

-aparece fosilizado nalgúns expresións:

*-ser quen a/de: “ser capaz de/a”;
-de coma quen, de quen quen: “de mentira”;
-facer coma quen que: “coma se fose certo”.*

3. Cuxo (**cuio* é castelanismoso) é un arcaísmo desaparecido da fala actual, que recuperamos sobre todo para a linguaxe administrativa: *a sentenza, cuxa publicación aínda se demorará, vai ser favorable aos seus intereses.*

4. Os interrogativos e exclamativos non levan til: *Quen mo dera! Canto che custou?
Que lles dixo?*

Nas interrogativas indirectas tampouco, a non ser que poidan resultar ambiguas:

*dime qué queres (que queres?) / dime que queres (que si);
*xa sabes canto lle custou / xa sabes cánto lle custou.**

O ARTIGO

I. Artigo determinado (precisa o nome restrinxindo o significado):

1.1. Formas: *o(s)*, *a(s)*

1.2. A variante alomórfica *lo(s)* *la(s)* é de uso obrigado:

-coa preposición **por**: *vai pola beira, tolea polos mexillóns;*

-co adverbio **u**: *u-la biblioteca, u-las mozas?*

Neste caso empregamos guión cunha función diacrítica para diferenciar:

u-los mozos? (-los é artigo)

os mozos, u-los? (los é pronome)

Pode empregarse tamén, pero o seu uso non é obrigado (aínda que si é a pronuncia correcta):

-coas formas verbais rematadas en *-r* ou *-s*: *apaña-los mexillóns, collémo-lo libro;*

-cos pronomes enclíticos *nos*, *vos*, *lles*: *déuno-los mexillóns;*

-con *nós* e *vós* seguidos de precisión numérica: *nó-los dous, vó-las catro;*

-despois de *ambos*, *entrambos* e *todos*: *ámbolos dous, tódalas noites / ambos os dous, todas as noites;*

-despois da preposición *tras*: *trala casa* ou *tras a casa, tras da casa;*

-despois da conxunción copulativa (*e*) *mais*: *ela e maila irmá* ou *ela e mais a irmá.*

2. Contraccións coas preposicións *con*, *de*, *en*, *a*:

co(s), *coa(s)*; *do(s)*, *da(s)*; *no(s)*, *na(s)*; *ao(s)* ou *ó(s)*, *á(s)*

coa: *falou coa veciña.*

Na nosa fala empregamos **ca*, pero debemos evitala para evitar confusións coa conxunción comparativa **ca**: *falou *ca veciña / falou coa veciña*

falou máis ca María, falou máis ca a veciña

ao(s) ou **ó(s)**: *deullo ao veciño, vai ao porto.*

A tendencia actual é escribir **ao**, pero a pronuncia é sempre dun **o** aberto.

á(s): *deullo á veciña, vai á praia.*

Debemos escribila sempre con til para diferenciala de

-a(s) artigo: *a(s) veniña(s) non está(n);*

-a preposición: *vai a Parameán.*

3. Coa conxunción comparativa **ca** podemos ou non representar a contracción:

fala máis ca a veciña ou *fala máis cá veciña*

corre máis ca os amigos ou *corre máis cós amigos*

Pero a contracción nunca se poderá facer de seguir preposición (ou contracción da preposición): *quérelle máis ca a María, quérelle máis ca aos pais.* (Ver conxuncións comparativas)

4. Tamén existe **el** (forma arcaica e de uso exclusivamente literario), usada como fórmula de respecto unicamente ante *rei* e *señor*: *el-rei, el-señor.*

5. A presenza do artigo é obrigatoria:

-cos indefinidos **todos**: *todos os días* ou *tódolos días*,

ambos seguido do numeral: *ambos os dous* ou *ámbolas dúas*,

entrambos: *fixérono entrambos os veciños* ou *entrámbolos veciños*.

Pero a pronuncia debe ser a segunda.

-cos posesivos case sempre (ver posesivos): *a miña casa*, *a túa sogra*,

(a) miña nai, *(o) meu pai*.

-con moitas locucións adverbiais (ver adverbio):

<i>á fin</i> ,	<i>ao cabo</i>	<i>ao xeito</i>	<i>ás présas</i>
<i>á mantenta</i>	<i>ao chou</i>	<i>ás apalpadas</i>	<i>ás veces</i>
<i>á marxe</i>	<i>ao lado</i>	<i>ás atoutiñadas</i>	<i>aos poucos</i>
<i>á parte</i>	<i>ao pé</i>	<i>ás carreiras</i>	<i>aos tombos</i>
<i>á toa</i>	<i>ao pouco</i>	<i>ás escuras</i>	<i>ás carreiras...</i>

II. Artigo indeterminado (sitúa o nome vagamente nunha clase): **un(s)**, **unha(s)**

Contrae coas preposicións **con**, **de**, **en**:

cun(s), **cunha(s)**; **dun(s)**, **dunha(s)**; **nun(s)**, **nunha(s)**

un pode ser tamén indefinido ou numeral; nestes casos non contrae coa preposición con:

cun coche *chegas axiña*,

pero con un coche *só apañámonos ben*.

OS POSESIVOS

Achegan significados de posesión ou pertenza referidas á persoa.

Formas:

Un posuidor: **meu(s), miña(s); teu(s), túa(s) ; seu(s), súa(s)**
Varios posuidores: **noso(s), nosa(s); voso(s), vosa(s); seu(s), súa(s)**

1. Túa(s) e súa(s) levan sempre til: *a túa voz, esa voz é súa.*

2. Cando precede a un substantivo esixe a presenza do artigo, pero

2.1. O uso é **facultativo cos nomes de parentesco**, sen diferenza no significado pola súa presenza ou ausencia: *meu irmán / o meu irmán*. A súa presenza aumenta conforme se distancia o parentesco, sobre todo se é descendente: *(o) meu pai non está* (adoita non levar artigo), pero *os meus sobriños non están* (é de uso normal, con artigo)

2.2. Cos vocativos e exclamativos non se utiliza artigo: *ven acá, meu fillo!*

3. As formas de meu, de teu, de seu, de noso, de voso, de seu usámolas con tres posibles significados:

-**propiedade exclusiva:** *temos moto de noso;*

-algo que forma parte da **propia natureza:** *sempre foi enxeñoso de seu;*

-algo que sucede **por si mesmo:** *o cadro caeu de seu.*

4. As formas **cadanseu(s) e cadansúa(s) teñen valor **distributivo** (distribúen, equitativamente, igual número de obxectos entre varios posuidores):**

teñen cadanseu teléfono,

comían cadansúa mazá,

comían cadansúas (varias cada un) mazás.

Non confundir con cadaquén, cada un.

Na nosa fala escoitamos as variantes **cadenseu* e mesmo **quedenseu*.

5. A forma feminina do posesivo precedida de preposición é equivalente a preposición mais de mais pronome persoal:

diante de ti vai o can: diante túa vai o can.

6. Outros usos especiais:

-**os meus, os teus...** para referirse á **familia:** *os meus foron ao balneario.*

-**o meu, o teu, o seu** para referirse a

-no que se está capacitado: *o meu é a música, o teu o deporte;*

-algo no que se ten interese especial: *cada un anda ao seu;*

-o punto óptimo: *volver ao seu, non está no seu.*

-o que nos correspondía: *nós xa fixemos o noso;*

-abondo: *choveu o seu, bebiches o teu.*

-**as miñas, as túas, as súas** para referirse a

- cousas propias dunha persoa: *xa anda facendo das súas.*

-penalidades, traballos: *xa pasei as miñas.*

-**meu** pode ter un valor de apelativo cariñoso para unha persoa de confianza:

Ola, meu, imos dar unha volta?

OS DEMOSTRATIVOS

O demostrativo é un determinante presentador que achega unha idea de lugar ou tempo.

Formas:

Obxecto preto da 1ª persoa:	este(s)	esta(s)	<u>isto</u>
Obxecto preto da 2ª persoa:	ese(s)	esa(s)	<u>iso</u>
Obxecto lonxe da 1ª e da 2ª:	aquel(es)	aquela(s)	<u>aquilo</u>

1. A forma estándar dos neutros é diferente da da nosa bisbarra: **esto, *eso, *aquelo*.

2. Contraen coas preposicións **en** e **de**: *deste, diso, nesa, naquilo*...

3. Amalgámase co indefinido **outro**: *esoutro, estoutra, aqueloutras*...

-empregáanse para realizar unha escolla entre elementos parellos:

non me gustan eses lentes, prefiro aqueloutros;

-contran á súa vez coas mesmas preposicións: *non me fales desoutros.*

4. Usos especiais:

4.1. *Daquela* úsase con **dous valores especiais:**

-locución adverbial de tempo: *daquela aínda non tiñamos lavalouza.*

-locución conxuntiva con valor consecutivo: *se non vés, daquela eu tampouco.*

4.2. *Aquel* (calidade positiva) e *aquela* (negativa) úsanse como **substantivos**, cun significado comodín:

a obra ten un aquel atraente,

ten unha aquela que non me gusta.

4.3. *Aquelar*, cun significado contextual: *leveí o coche ao taller para que mo aquelasen*

4.4. *Aquelado* (axeitado, xeitoso): *é o máis aquelado para o posto.*

4.5. *Aqueloutrar(se)* (apamparse): *andas aqueloutrado, meu.*

4.6. *Nisto, nestas, con estas* pódense empregar co valor especial de entón, nese momento, de repente: *nisto chegou el e acabouse a paz; e, con estas, enmudeceu.*

INDEFINIDOS

Determinantes presentadores que acompañan a primeira mención dun obxecto e achegan un significado de imprecisión ou indeterminación.

Polo significado poden ser:

-cuantificadores (non individualizan nin delimitan ben un ou varios elementos): *algún, alguén, máis...*

-identificadores (definen ben os elementos): *outro, calquera, propio...*

Segundo a forma distinguimos:

-variables (mudan en número e/ou xénero): *algún/algunha, bastante/bastantes...*

-invariables: *algo, ninguén, nada...*

Variables:

un(s), unha(s)	algún(s), algunha(s)	ningún(s), ningunha(s)
pouco(s) –a(s)	abondo(s) –a(s)	moito(s) –as
bastante(s)	demasiado(s) –a(s)	tanto(s) –a(s)
todo(s) –a(s)	outro(s) –a(s)	mesmo(s) –a(s)
propio(s) –a(s)	certo(s) –a(s)	determinado(s) –a(s)
varios –as	ambos –as	entrambos –as
tal(es)	cadanseu(s), cadansúa(s) (Ver posesivo)	

1. Algún só aporta significado positivo: *non supón gasto *algún / non supón gasto ningún; non ten semellanza *algunha / non ten semellanza ningunha.*

2. Abondo: Amais de indefinido (*teño flores abondas*) pode funcionar como adverbio (*estou ben abondo/dabondo*)

3. Mesmo (non **mismo*): Amais de indefinido (*a mesma historia de sempre, ti mesmo, hoxe mesmo*) tamén funciona como adverbio (“incluso”): *mesmo lle indiquei a hora precisa, mesmo ela se interesou*; e con outros valores: *atinoulle mesmo no ollo.*

4. Ambos cando precede ao numeral *dous/dúas* esixe a presenza de artigo, co que podemos realizar ou non a contracción: *estaban ámbalas* (ou *ambas as*) *dúas latricando, levaron ambos os* (ou *ámbolos*) *coches; fixérono ambos.* O mesmo acontece con **entrambos**: *fixérono entrámbolos* (ou *entrambos os*) *dous.*

5. Un, algún e outro contraen coas preposicións **en** e **de**: *estará nalgunha caixa, falo doutra cousa, falou duns problemas.*

Non hai contracción coa preposición **con**: *tanto falaba con un coma con outro; cada domingo ía ao cine con unha distinta, nunca coa mesma.*

Invariables:

algo, alguén, cada, cadaquén, calquera, quenquera, máis, menos, nada, ren ou res, ninguén, o(s) a(s) máis, o(s) a(s) demais.

1. Cadaquén (“cada persoa”, “cada un”): *cadaquén que se apañe, a cadaquén o seu.*

2. Calquera (evítade o castelanismo **calquer*, así como o hipergaleguismo **calqueira*): *puido ser calquera, calquera día, calquera home.*

3. Quenquera (“alguén”, “calquera persoa”): *quenquera que fose, hamas pagar.* Hai que evitar o hipergaleguismo **quenqueira.*

4. Ren ou res (“ningunha cousa”, “nada ou case nada”): *non dixo ren.*

NUMERAIS

1. Cardinais (indican un número concreto de obxectos):

cero	nove	dezaioito	noventa
un/unha	dez	dezanove	cen
dous/dúas	once	vinte	cento un...
tres	doce	trinta	douscentos...
catro	trece	corenta	cincocentos
cinco	catorce	cincuenta	(quiñentos)...
seis	quince	sesenta	oitocentos...
sete	dezaseis	setenta	mil.
oito	dezasete	oitenta	

1.1. **Cento, milleiro, millón, billón e trillón** funcionan como substantivos.

1.2. Igual ca no resto das decenas, non contraen *vinte e un*, *vinte e sete*...

1.3. Cómpre evitar formas dialectais e castelanismos: **dazaseis*, **dazasete*...; **cuarenta*, **ochenta*, **quinientos*.

1.4. **Un, unha** compórtanse coma os indefinidos logo das preposicións *en*, *de*, *con*.

2. Ordinais (indican a orde de colocación):

primeiro	undécimo	quincuaxésimo
segundo	(décimo primeiro)	sesaxésimo
terceiro	duodécimo	septuaxésimo
cuarto	(décimo segundo)	octoxésimo
quinto	décimo terceiro	nonaxésimo
sexto	décimo cuarto...	centésimo
sétimo	vixésimo	milésimo
oitavo	vixésimo primeiro...	millonésimo;
noveno	trixésimo	último
décimo	cuadraxésimo	derradeiro

2.1. Todos admiten forma feminina e plural: *foi a primeira*, *foron as primeiras*.

Pero nas formas compostas só muda o último elemento:

quedou en décimo novena posición, foron as décimo terceiras.

2.2. Reparar: **sétimo** (**séptimo*), **oitavo** (**octavo*)

2.3. Os postos 11 e 12 admiten dobre forma: **undécimo** ou **décimo primeiro**
duodécimo ou **décimo segundo**.

3. Multiplicativos (indican o número de veces que se contén algo)

dobre (* <i>doble</i>)	quíntuplo -a	nónuplo -a
(duplo -a)	séxtuplo -a	décuplo -a
triplo -a (* <i>triple</i>)	séptuplo -a	céntuplo -a
cuádruplo -a	óctuplo -a	

Os restantes fórmanse engadíndolle veces máis ao cardinal: *fichárono polo dobre*, *non polo quíntuplo*; *el quería gañar duascientas veces máis*.

Evitar os castelanismos **doble* e **triple* por *dobre/duplo* e **triplo*.

4. Partitivos (indican a parte dun todo):

medio -a	sexto -a	onceavo
metade (*mitade)	sétimo -a (*séptimo)	doceavo...
terzo -a (*tercio)	oitavo -a (*octavo)	centésimo
cuarto -a	noveno -a	milésimo
quinto -a	décimo	millonésimo

Os restantes fórmanse engadíndolle ao cardinal o sufixo **-avo**: (1/18) *un dezaotoavo*, (2/37) *dous trinta e seteavos...*

5.1. Colectivos (indican unha cifra sen nomeala concretamente, algúns de maneira aproximada: *unha parella de noivos*, pero *bebería un par de cervexas*):

par, **parella** (*parexa), **decena**, **ducia** (*docena), **quincena**, **vintena...** **centena/cento**, **milleiro** (*millar)

5.2. Outros (usámoslos en campos concretos):

dúo, **trío**, **cuarteto**, **quinteto**;

semana, **lustró**, **quinquenio**, **decenio**, **século** (*siglo), **milenio**, **trienio**, **sexenio**;
trimestre, **cuadrimestre** (*cuatrimestre), **semestre**; **novena**; **corentena** (*cuarentena).

PESOS E MEDIDAS:

Hoxe en día guiámonos polo sistema métrico decimal, pero aínda usamos ás veces algúns elementos do sistema tradicional, se ben o peso e a medida que indican soe variar dunha a outra parroquia.

Podemos escoitar a miúdo:

-lonxitude: **legua** (máis de 5 km), **milla** (náutica), **vara** (varía, pero arredor de 80 cm), **mardia** e **cuarta** (20 cm)

-peso: **libra** (adaptouse aos 500gr, aínda que era máis), **onza**, **quintal**, **arroba**

-**ferrado**, tanto para superficie (arredor de 4 áreas, pero distinta en cada parroquia) como para capacidade de cereais (a capacidade do recipiente tamén chamado “ferrado”)

VERBO

Sintacticamente funciona como núcleo da frase verbal e admite complementos. Morfoloxicamente admite sufixos de modo e tempo (SMT) e de número e persoa (SNP)

I CONXUGACION <i>andar</i>	II CONXUGACION <i>varrer</i>	III CONXUGACION <i>partir</i>
INDICATIVO		
presente		
<i>ando</i> <i>andas</i> <i>anda</i> <i>andamos</i> <i>andades</i> <i>andan</i>	<i>varro</i> <i>varres</i> <i>varre</i> <i>varremos</i> <i>varredes</i> <i>varren</i>	<i>parto</i> <i>partes</i> <i>parte</i> <i>partimos</i> <i>partides</i> <i>parten</i>
copretérito (pretérito imperfecto)		
<i>andaba</i> <i>andabas</i> <i>andaba</i> <i>andabamos</i> <i>andabades</i> <i>andaban</i>	<i>varría</i> <i>varrías</i> <i>varría</i> <i>varriamos</i> <i>varriades</i> <i>varrían</i>	<i>partía</i> <i>partías</i> <i>partía</i> <i>partíamos</i> <i>partiades</i> <i>partían</i>
pretérito (pretérito perfecto)		
<i>andei</i> <i>andaches</i> <i>andou</i> <i>andamos</i> <i>andastes</i> <i>andaron</i>	<i>varrín</i> <i>varriches</i> <i>varreu</i> <i>varremos</i> <i>varrestes</i> <i>varreron</i>	<i>partín</i> <i>partiches</i> <i>partiu</i> <i>partimos</i> <i>partistes</i> <i>partiron</i>
antepretérito (pretérito pluscuamperfecto)		
<i>andara</i> <i>andaras</i> <i>andara</i> <i>andaramos</i> <i>andarades</i> <i>andaran</i>	<i>varrera</i> <i>varreras</i> <i>varrera</i> <i>varreramos</i> <i>varrerades</i> <i>varreran</i>	<i>partira</i> <i>partiras</i> <i>partira</i> <i>partiramos</i> <i>partirades</i> <i>partiran</i>
futuro		
<i>andarei</i> <i>andarás</i> <i>andaré</i> <i>andaremos</i> <i>andaredes</i> <i>andarán</i>	<i>varrerei</i> <i>varrerás</i> <i>varrerá</i> <i>varreremos</i> <i>varreredes</i> <i>varrerán</i>	<i>partirei</i> <i>partirás</i> <i>partirá</i> <i>partiremos</i> <i>partiredes</i> <i>partirán</i>
pospretérito (condicional)		
<i>andaría</i> <i>andarías</i> <i>andaría</i> <i>andariamos</i> <i>andariades</i> <i>andarían</i>	<i>varrería</i> <i>varrerías</i> <i>varrería</i> <i>varreríamos</i> <i>varreriades</i> <i>varrerían</i>	<i>partiría</i> <i>partirías</i> <i>partiría</i> <i>partiríamos</i> <i>partiriades</i> <i>partirían</i>

SUBXUNTIVO		
presente		
<i>ande</i>	<i>varra</i>	<i>parta</i>
<i>andes</i>	<i>varras</i>	<i>partas</i>
<i>ande</i>	<i>varra</i>	<i>parta</i>
<i>andemos</i>	<i>varramos</i>	<i>partamos</i>
<i>andedes</i>	<i>varrades</i>	<i>partades</i>
<i>anden</i>	<i>varran</i>	<i>partan</i>
imperfecto		
<i>andase</i>	<i>varrese</i>	<i>partise</i>
<i>andases</i>	<i>varreses</i>	<i>partises</i>
<i>andase</i>	<i>varrese</i>	<i>partise</i>
<i>andásemos</i>	<i>varrésemos</i>	<i>partisemos</i>
<i>andásedes</i>	<i>varrésedes</i>	<i>partisedes</i>
<i>andasen</i>	<i>varrésedes</i>	<i>partisen</i>
futuro		
<i>andar</i>	<i>varrer</i>	<i>partir</i>
<i>andares</i>	<i>varreres</i>	<i>partires</i>
<i>andar</i>	<i>varrer</i>	<i>partir</i>
<i>andarmos</i>	<i>varrermos</i>	<i>partirmos</i>
<i>andardes</i>	<i>varrerdes</i>	<i>partirdes</i>
<i>andaren</i>	<i>varreren</i>	<i>partiren</i>
FORMAS NOMINAIS		
infinitivo		
<i>andar</i>	<i>varrer</i>	<i>partir</i>
xerundio		
<i>andando</i>	<i>varrendo</i>	<i>partindo</i>
participio		
<i>andado</i>	<i>varrido</i>	<i>partido</i>
infinitivo conxugado		
<i>andar</i>	<i>varrer</i>	<i>partir</i>
<i>andares</i>	<i>varreres</i>	<i>partires</i>
<i>andar</i>	<i>varrer</i>	<i>partir</i>
<i>andarmos</i>	<i>varrermos</i>	<i>partirmos</i>
<i>andardes</i>	<i>varrerdes</i>	<i>partirdes</i>
<i>andaren</i>	<i>varreren</i>	<i>partiren</i>

I. Verbos que rematan en **-er** (CII) e en **-ir** (CIII):

1.1. Rematan en **-er** (CII):

converxer (*converxir)	esparexer (*esparcir)	render (*rendir)
demoler (*demolir)	espremer (*esprimir)	repeler
derreter (*derretir)	fender	rexer (*rexir)
diverxer (*diverxir)	ferver	toller (“eivar, impedir”)
emerxer (*emerxir)	premer	xemer (*xemir)
encher	proer (*pruír, *escocer)	
erguer		

1.2. Tamén rematan en **-er** os derivados de **bater**, **correr**, **romper** e **verter**:

bater (*batir):

abater (*abatir), **combater** (*combatir), **debater** (*debatir), **rebater** (*rebatir)

correr :

concorrer (*concurrir)	percorrer (*recorrer)
decorrer	recorrer (“presentar recurso”, “pedir amparo”)
discorrer (*discurrir)	socorrer
escorrer (*escurrir)	transcorrer (*transcurrir)
incorrer (*incurrir)	
ocorrer (*ocurrir)	

romper:

corromper, **interromper** (*interrumpir), **irromper** (*irrumpir), **prorromper**

verter (*vertir):

converter (*convertir), **invertir** (*invertir), **perverter** (*pervertir), **reverter** (*revertir), **subverter** (*subvertir)

2. Rematan en **-ir** (CIII):

concibir (*concebir)	elixir (*elixir)
escribir (*escreber: dialectal de noso)	aducir
vivir (*viver)	recibir (*receber)
dicir (*decir; *deser: dialectal de noso)	

II. Caracterización morfolóxica do verbo: $\frac{and}{R} - \frac{a}{VT} - \frac{ba}{SMT} - \frac{mos}{SNP}$

1. Raíz (R): aporta o contido léxico (lexema); é o único constituínte obrigatorio:

1.1. Será **rizotónica** se leva acento (*and-o*), **arrizotónica** se non o leva (*and-a-ba*)

1.2. Indica se un verbo é **regular** ou **irregular** (neste caso haberá unha raíz de presente e outra de pretérito). Tamén muda nos verbos con **alternancia**.

2. Vogal temática (VT): Indica a **conxugación**: primeira (CI), segunda (CII) ou terceira (CIII).

A maioritaria tirámola do infinitivo:

CI: **-a-**: *and-a-r*

CII: **-e-**: *varr-e-r*

CIII: **-i-**: *part-i-r*

Pero presenta **alomorfos** (variantes):

-ø-: nas seguintes persoas das **tres conxugacións**:

-p1 do pste. de indicativo: *and-ø-ø-o*, *varr-ø-ø-o*, *part-ø-ø-o*;

-todas do pste. de subxuntivo: *and-ø-e-mos*, *varr-ø-a-mos*, *part-ø-a-mos*.

CI: **-e-**, **-o-**: no pretérito: *and-e-i* (p1) *and-o-u* (p3)

CII: **-i-**: en todo o copretérito: *varr-i-a-mos*; no participio, *varr-i-do*;
e nas p1 e p2 do pretérito: *varr-í-n*, *varr-í-ches*.

CIII: **-e-**: p2, p3, p6 do pste. de indicativo: *part-e-s*, *part-e*, *part-e-n*.

3. Sufixo de modo e tempo (SMT): Indica modo, tempo, aspecto.

a) Indicativo:

presente e pretérito: **-ø-**: *and-a-ø-s*; *and-a-ø-ches*.

copretérito: **-ba-** na CI: *and-a-ba-mos*; **-a-** nas CII e CIII: *varr-i-a-mos*, *part-i-a-mos*.

antepretérito: **-ra-**: *and-a-ra-mos*.

pospretérito: **-ria-**: *and-a-ria-mos*.

futuro: **-re-** / **-ra-**: *and-a-re-mos*, *and-a-rá-s*.

b) Subxuntivo:

presente: **-e-** na CI: *and-ø-e-mos*; **-a-** nas CII e CIII: *varr-ø-a-mos*, *part-ø-a-mos*.

pretérito: **-se-**: *and-á-se-mos*.

futuro: **-r-** / **-re-**: *and-a-re-s*, *and-a-r-mos*.

imperativo: **-ø-**: *and-a-ø*, *and-a-ø-de*.

c) Nas formas nominais indica máis ben substancia (infinitivo) ou aspecto (xerundio e participio):

infinitivo: **-r-**: *varr-e-r*; participio: **-do-**: *varr-i-do*; xerundio: **-ndo-**: *varr-e-ndo*.

d) Infinitivo conxugado: **-r-** / **-re-**: *varr-e-r-mos*, *varr-e-re-n*.

4. Sufixo de número e persoa (SNP):

P1: **-ø** na maioría: *and-a-ba-ø*, *and-a-se-ø...*

-o no pste. indicativo: *and-ø-ø-o*.

-i no pretérito da CI: *and-e-ø-i*.

-n no pretérito das CII e CIII: *varr-í-ø-n*.

- P2: **-s** en case todos os tempos: *and-a-ba-s...*
-ches no pretérito: *and-a-ϕ-ches.*
-ϕ no imperativo: *and-a-ϕ-ϕ.*
- P3: **-ϕ** na maioría: *and-a-ra-ϕ, and-a-ría-ϕ...*
-u no pretérito: *and-o-ϕ-u, varr-e-ϕ-u.*
- P4: **-mos** sempre: *and-a-re-mos, and-a-r-mos.*
- P5: **-des** na maioría: *part-i-re-des, and-a-ϕ-des...*
-stes no pretérito de indicativo: *and-a-ϕ-stes.*
-de no imperativo: *and-a-ϕ-de.*
- P6: **-n** na maioría: *part-i-rá-n, varr-e-se-n...*
-ron no pretérito: *varr-e-ϕ-ron.*

III. Anotacións sobre os verbos regulares:

1. Diferencias da nosa fala co estándar:

- 1.1. As p4 e p5 de copretérito, antepretérito e pospretérito de indicativo son
-graves: *andabamos, andabades; andaramos, andarades; andariamos, andariades;*
-esdrúxulas na nosa fala: **andábamos, *andárades, *andariamos...*
 Cómpre, polo tanto, non acentualas na escrita.
- 1.2. As p2 e p5 do pretérito levan como SNP
 -no estándar: **-ches, -stes:** *ti andaches, vós andastes;*
 -na nosa fala **-stes, -stedes:** *ti *andastes, vós *andstedes*
- 1.3. A VT da p2 do pretérito da CII é
 -no estándar **-i-** : *ti com-i-ches, ti tem-i-ches;*
 -na nosa fala **-e-:** *ti *com-e-eches, *com-e-stes.*
- 1.4. A p3 do pretérito das CII e CIII levan como VT
 -no estándar, a do seu infinitivo: *varr-e-u de varr-e-r; part-i-u de part-i-r;*
 -pero na nosa bisbarra harmonizámolas consonte a fala respectiva:
**varr-i-u, part-i-u na fala fisterrá norteña (de Louro para norte)*
*varr-e-u, *part-e-u na fala fisterrá sureña (de Muros para sur).*
- 1.5. As p4 e p5 do infinitivo conxugado levan **-r-** como SMT
 -no estándar **-r-:** *and-a-r-mos, and-a-r-des;*
 -na nosa fala usamos **-re-:** **and-á-re-mos, *and-á-re-des.*

2. Son regulares os verbos seguintes:

- 2.1. **andar**, coa raíz sempre **and-**: *andei, andou, andarades, andasen...;*
 non **anduv-* nin **andiv-:* **anduvén, *andivo, *andivera...*
- 2.2. Nos verbos regulares **crer, ler, rir** e derivados (*describir, releer, sorrir...*) prodúcese certas contraccións: *les, cres, ris;* non **lees, *crees, *ries*
liches, criches, riches; non **leiches, *creiches, *reiches*
lemos, cremos, rimos...; non **leemos, *creedes, *reiron...*

2.3. Son regulares os rematados en

-cer: *acontecer, adoecer, agradecer, aparecer, coñecer* (*conocer), *crecer, obedecer, escurecer* (*oscurecer), *nacer*...:

carezo, coñezo; obedeza, naza...; nunca **aparezco, *aparezca, *obedezca*...

-cir: *conducir, introducir, producir, reducir, traducir*...:

conduzo, conduza, conducín...; nunca **conduzco, *traduzca, *traduxen*...

Exceptúanse os irregulares *facer* e *dicir*.

2.4. Son regulares os rematados en **-uír:** *incluír, atribuír, construír, diminuír* (*disminuír), *posuír* (*poseer)...:

inclúo, inclúa; posúo, posuín, posúa...;

non **incluio, *construia, *atribuía, *poseo*...

2.5. Son regulares os rematados en

-ear: *nomear* (*nombrar), *cear* (*cenar), *encadear* (*encadenar)...:

nomeo, nomeei; ceo, ceei; encadeamos...

-oar: *amontoar, enxaboar, repoboar* (*enxabonar), *coar* (*colar), *perdoar* (perdonar), *magoar, acaroar, coroar, soar, abotoar, voar*:

abotoo, abotoei, enxaboei, perdoe...;

nunca **abotonas, *repoblamos, *colar, *perdone, *coronado*...

2.6. Introducen **-i-** na p1 do presente de indicativo e en todo o presente de subxuntivo os verbos rematados en

-aer: *caer* (*decaer, recaer*) e os derivados de *traer* (este é irregular): *atraer, distraer*:

caio, caes...; *caias, caias caia*...; *distraio, distraía, distraías*...

Na nosa fala adoitamos facer **trao, *caamos*...

Reparemos: *caíamos, saíamos* son subxuntivos, fronte ao copretérito *caíamos, saíamos*, con diérese por mor de marcar o hiato; estas na nosa fala son esdrúxulas: **caíamos, *saíamos*.

-oer: *choer* (“pechar”), *doer, moer* (remoer), *proer* (“picar o corpo”, **escocer*), *roer* (*corroer*): *moio, moíamos, roíades, doían*... que na nosa fala facemos **doa, *roa*...

-aír: *sair, sobresaír*...: *saio, saían*.

Cómpre evitar o castelanismo **salir* (**saló, *salan*...)

-oír: *oír, desoír*...: *oio, desoíades*, que na nosa fala adoitamos facer **oa, *desoan*...

O verbo **oír** ten a variante **ouvir**, irregular, coas dúas raíces

ouv- en case todos os tempos: *ouves, ouvía, ouviu, ouvise*...

ouz- só na p1 do pste. de indicativo: *ouzo* (logo *ouves, ouve, ouvimos*...)

e en todo o pste. de subxuntivo: *ouza, ouzas*...

IV. Valores dos modos e dos tempos verbais.

INDICATIVO (modo non marcado, expresa a realidade)

Presente (*ando, varro, parto*):

1. Tempo presente e aspecto imperfectivo: *falamos moito esta tarde.*
- 2.1. **Presente intemporal** ou **permanente**: *o carballo é unha árbore.*
Realidades concibidas fóra do tempo, eternas ou de validez ilimitada.
- 2.2. **Presente habitual**: *temos clase polas mañás.*
Accións que se repiten con regularidade.
- 2.3. **Presente por futuro (prospectivo)**: *vémonos mañá.*
Acción futura.
- 2.4. **Presente histórico**: *Rosalía publica Cantares Gallegos o 17 de maio de 1863.*
Acción pasada: frecuente en narracións para dar viveza e proximidade psicolóxica.
- 2.5. **Presente imperativo**: *Ti fas todo o que che manden.*

Copretérito ou imperfecto (*andaba, varría, partía*)

1. Tempo pasado, aspecto imperfectivo: *moi ben o pasabamos no verán.*
Tamén, valor relativo relacionado con outro tempo: *cando cheguei á casa, saía Lula.*
- 2.1. **De cortesía**: *eu quería saber se venden ordenadores.*
Para preguntar ou pedir algo.
- 2.2. **Narrativo**: *Unha vez había un home ao que lle medraba a orela dereita.*
Con certa vaguidade temporal.

Pretérito ou pretérito perfecto (*andei, varrín, partín*)

1. Tempo pasado en relación ao presente, aspecto perfectivo: *chegou onte pola noite.*
- 2.1. **Anterior a un momento futuro**: *cando chegue a noite xa se esqueceu.*
- 2.2. **Futuro negativo**: *o coche que che prometín creo que xa o viches.*

Antepretérito ou pluscuamperfecto (*andara, varrera, partira*):

1. Acción anterior a outra pasada: *cando cheguei á estación xa marchara o tren.*
 - 2.1. **De cortesía**: *quixera que me deixase unha cousa.*
 - 2.2. **Desiderativo**: *quen me dera esa moto!*
- Este tempo pode aparecer en contextos idénticos aos do pretérito de subxuntivo (*non sabía que estiveras, non sabía que estiveses*). Pero a forma en *-se* non pode aparecer cos valores do antepretérito de indicativo: *cando cheguei, xa *marchase o tren.*

Pospretérito ou condicional, futuro hipotético (*andaría, varrería, partiría*)

1. Acción posterior con respecto ao pasado: *dixo que despois che faría o encargo.*
2. **Probabilidade** (sen significado temporal): *serían moi intelixentes, pero fracasaron.*

Futuro (*andarei, varrerei, partirei*)

1. Acción que se realizará despois do presente: *pasadomañá xogaremos un partido.*
- 2.1. **De obrigatoriedade**: *mañá estudarás máis.*
- 2.2. **De probabilidade**: *terá cincuenta anos.*

SUBXUNTIVO (modo da irrealidade; no terreo do desexo, da posibilidade...)

Presente (*ande, varra, parta*)

1. Tempo presente: *dille que vaia hoxe.*
2. Tempo futuro: *quero que fagas todo isto.*
3. Imperativo: *non berres que non son xordo.*

Pretérito (*andase, varrese, partise*)

Pode indicar pasado, presente ou futuro, dependendo da situación na que se estea a falar: *aconselloume que vise aquela película, non creo que chegase aínda.*

Futuro (*andar, andares...*):

Acción non real con probabilidade de realizarse: *cando viñeres pola casa, veralo.*
(*Vid. máis adiante*)

IMPERATIVO: Expressa ordes, suxerencias, consellos...

Só ten como formas propias as p2 e p5: ***anda, andade; varre, varrede; parte, partide.***

Nas outras persoas emprégase o presente de subxuntivo:

*responde ao que che preguntan,
que respondan ao que lles preguntan.*

V. O infinitivo conxugado.

1. Fórmase sobre a base do infinitivo nominal, tanto nos verbos regulares coma nos irregulares: ***and-a-r, and-a-re-s, and-a-r, and-a-r-mos, and-a-r-des, and-a-re-n***

2. Emprégase nos seguintes casos:

2.1. Cando leva suxeito distinto ao do verbo da oración dominante: *entrou na casa sen o saberem os donos, ao chegarem as chuvias sacaban os paraugas.*

2.2. Aínda tendo o mesmo suxeito que o da frase dominante, cando vai precedido de preposición, sobre todo se vai antes: *para achegáreste a eles, toma precaucións; antes de marchardes, comede algo.*

Cando vai posposto ao verbo da oración dominante, usarémolo fundamentalmente se hai certa distancia entre ambos: *Seguide por ese estreito carreiro da beiramar ata verdes as illas.*

3. Non o usaremos nunca:

-nas perífrases: *tedes que traballar,*

-cando a preposición é esixida polo verbo: *non vos esquezades de cerrar ben a billa.*

4. Úsase en frases completivas e circunstanciais do máis variado:

-completivas (sen nexo): *estardes atentos é fundamental, é preciso abrigármonos;*

-circunstanciais (sempre encabezado por unha preposición, nunca conxunción):

-finais (con *para*): *apurade un pouco máis o paso para chegardes a tempo;*

-causais (con *por*): *por falarmos de máis, metémonos nun compromiso;*

-temporais (coa contracción *ao*): *ao chegares, avísame;*

-condicionais (con *de*): *de cociñares mellor, contrataríante;*

-concesivas e outros valores (con *con*): *con choraren, non o van conseguir.*

VI. O futuro de subxuntivo.

1. Forma: ten as mesmas desinencias que o infinitivo conxugado, de maneira que a súa forma pero nos verbos irregulares leva a raíz de pretérito:

-coincide nos verbos regulares: *andarmos* e *andarmos*; *comeren* e *comeren*;

-é distinta nos irregulares por levar a raíz de pretérito:

infinitivo conxugado: *dicirdes, quererem, caberes*;

futuro de subxuntivo: *dixerdes, quixerem, couberes*.

2. Valor: indica unha acción futura non real pero con probabilidade de realizarse:

cando viñeres pola casa, veralo.

3. Uso: este tempo verbal está case perdido na fala, tal vez por presión do castelán, pero

-consérvase en frases feitas e refráns: *veña o ben e veña por onde quixer*;

-estase a recuperar sobre todo na lingua literaria e en rexistros formais da escrita documental xurídica e administrativa: *os que botaren o lixo fóra dos colectores, serán multados.*

VII. O xerundio.

1. Forma: leva **-ndo** como SMT: *and-a-ndo*.

2. Valor: é unha forma nominal que ten aspecto imperfectivo (presenta a acción do verbo no seu desenvolvemento) e modifica adverbialmente o verbo: *indo pola estrada viron un sapo.*

3. Algunhas peculiaridades:

3.1. Admite o sufixo **-iño**: *ven correndiño!*

3.2. Tamén pode acadar un valor imperativo: *Andando, veña!*

3.3. A súa repetición ten un carácter intensificador: *remando, remando, remando... demos chegado.*

3.4. Pódense conxugar, como acontece na nosa fala, algunhas persoas: *nós preparádomos o exame e vós a enredar.*

3.5. Precedido da preposición **en** indica anterioridade: *en acabando de cear, imos fóra tomar un xeadó.*

3.6. Ten un equivalente no **infinitivo xerundial**, *a + infinitivo* :

está chovendo ou está a chover.

VIII. O participio.

1. Valor: é unha forma nominal de aspecto perfectivo (acción vista como rematada).

Pode funcionar como

-adxectivo verbal: *a película recén estreada*;

-valor propiamente verbal nas perífrases: *non dan estreado a película*.

2. Forma:

2.1. Os máis son regulares e fórmanse co SMT **-do**: ***and-a-do***.

2.2. Hai verbos con participio irregular: *aberto, feito, escrito, posto, morto, dito...*

2.3. E hainos que teñen dúas formas:

-unha regular (xeralmente usada nas perífrases e na pasiva): *non me dou cansado*;

-e outra irregular (adoita funcionar como adxectivo): *estou canso*.

Velaquí algúns exemplos de verbos con dúas formas de participio:

acendido/aceso

escorrido/escorreito

prendido/preso

bendicido/bendito

espertado/esperto

quentado/quente

calmado/calmo

fartado/farto

resolvido/resolto

cansado/canso

fixado/fixo

salvado/salvo

chocado/choco

gastado/gasto

tinxido/tinto

collido/colleito

limpado/limpo

tollido/tolleito

comido/comesto

maldicido/maldito

torcido/torto

distinguido/distinto

nacido/nado

volvido/volto

enxugado/enxoito

pagado/pago

Mesmo poden aparecer tres formas para un verbo: *envolvido, envolveito, envolto*.

IX. Verbos con alternancia vocálica (mudan unha vogal da raíz):

1. Verbos da CII que levan *o* ou *e* como última vogal da raíz: abren o timbre da vogal soamente nas p2, p3, p6 do presente de indicativo:

/ɛ/ bebo, bebes, bebe, bebemos, bebedes, beben

/ɔ/ como, comes, come, comemos, comedes, comen

Pero non no imperativo, que leva vogal pechada: *come, comede; bebe, bebede*.
Reparade na diferente pronuncia: *non come nada, fronte a come dunha vez!*

Non o fan así, pois presentan sempre:

-timbre aberto: *querer, qecer, qesquecer; poder*

-timbre pechado: *deber, crer, ler, sobreser (e derivados)
e os rematados en *-cer* (*parecer...*)*

2. Mudan */u/* por */ɔ/* algúns verbos da CIII que teñen *u* como última vogal do lexema (tamén só nas p2, p3 e p6 do presente de indicativo): Son os verbos tipo *subir, tusir*:

subo, sobes, sobe, subimos, subides, soben;

tuso, toses, tose, tusimos, tudides, tosen.

Tampouco no imperativo: *o rapaz tose moito / rapaz, tuse tres veces!*

Seguen este modelo, xunto cos derivados::

<i>acudir;</i>	<i>fundir*;</i>	<i>sufrir;</i>
<i>bulir;</i>	<i>fluxir;</i>	<i>sumir;</i>
<i>rebulir;</i>	<i>lucir;</i>	<i>consumir</i>
<i>cubrir;</i>	<i>deslucir</i>	<i>ensumir;</i>
<i>descubrir</i>	<i>relucir...;</i>	<i>tusir (*toser);</i>
<i>encubrir</i>	<i>mulir*;</i>	<i>ulir;</i>
<i>recubrir;</i>	<i>muxir;</i>	<i>urdir;</i>
<i>cumprir*;</i>	<i>pulir;</i>	<i>xunguir</i>
<i>cuspir (*escupir);</i>	<i>ruxir;</i>	<i>xurdir</i>
<i>durmir;</i>	<i>sacudir;</i>	
<i>engulir (“tragar”);</i>	<i>subir;</i>	

cumprir: só o verbo defectivo que significa “ser preciso, ser mester”: *cómpre máis auga*. Non **cumprir** cos restantes significados: *a filla cumpre quince anos, non cumpren as normas*.

fundir co significado de “render”: *este xabón non fonde nada*. Non **fundir** co significado de “licuar, dar forma”: *o sol funde o xeo, mañá funden a escultura*.

mulir: “abrandar, amolecer”, “botar mulime ou batume”.

3. Os verbos da CIII tipo **pedir** mudan o *e* da raíz por *i* nalgunas persoas e tempos:

-presente indicativo (p1,2,3,6): *pido, pides, pide, pedimos, pedides, piden*.

-presente de subxuntivo (todo): *pida, pidas...*

-imperativo (p2): *pide pedide*.

Conxúganse así:

<i>adherir;</i>	<i>referir</i>	<i>inxerir</i>
<i>advertir</i>	<i>transferir;</i>	<i>suxerir;</i>
<i>divertir;</i>	<i>competir</i>	<i>inserir (“introducir”);</i>
<i>agredir</i>	<i>repetir;</i>	<i>medir;</i>
<i>transgredir;</i>	<i>concernir</i>	<i>pedir (e derivados)</i>
<i>conferir</i>	<i>discernir;</i>	<i>reflectir (*reflexar);</i>
<i>diferir</i>	<i>espelir;</i>	<i>vestir</i>
<i>inferir</i>	<i>espir (*desnudar);</i>	<i>investir</i>
<i>preferir</i>	<i>dixerir</i>	<i>revestir</i>

4. Cinco verbos da CIII, xunto cos seus derivados, presentan tripla alternancia:

<u><i>servir</i></u>	<i>desmentir</i>	<i>resentir</i>	<i>proseguir</i>
<u><i>ferir</i></u>	<u><i>sentir</i></u>	<u><i>seguir</i></u>	
<i>malferir</i>	<i>asentir</i>	<i>conseguir</i>	
<u><i>mentir</i></u>	<i>consentir</i>	<i>perseguir</i>	

-/ɛ/ nas p2, p3, p6 do presente de indicativo:

sirvo, serves, serve, servimos, servides, sirven;

-/i/ na p1 do presente de indicativo: *sirvo*

en todo o presente de subxuntivo: *sirva, sirvas..., sirvamos...*

na p2 do imperativo: *sirve, servide*

X. VERBOS IRREGULARES

Presentan raíces distintas:

-unha de pretérito para pretérito e antepretérito de indicativo, pretérito e futuro de subxuntivo,

-outra de presente para o resto dos tempos;

-poden presentar outras irregularidades noutros tempos ou persoas;

-moitos destes verbos estenden a raíz da p1 do pste. de indicativo a todo o pste. de subxuntivo: *caibo, caiba; veño, veña; vallo, valla ...*

A seguir aparecen os máis usuais, conforme o seguinte criterio:

-evitamos citar formas do paradigma estándar cando coinciden coa nosa fala;

-reparamos nas formas que adoitan usarse incorrectamente por castelanismo,

-e nas que, por dialectalismo de noso, non coinciden co estándar.

-Cando o estimamos oportuno, poñemos a continuación do pretérito a p1 dos tempos que levan a mesma raíz;

-os tempos (pste., pretér....) son de indicativo, de non indicarmos outro modo.

CABER

Pste.: caibo, cabes, cabe...

Pretér.: couben, coubeches... (*coubera, coubese*)

Pste. subx.: caiba, caibas ...

Desviacións: -castelanismos coa raíz **quep-* : **quepo, *quepa, *quepamos*

-regularización coa raíz *cab-* para pretérito...: **cabín, *caberamos...*

-regularización con **cab-* no canto de *caib-*: **cabo, *caba, *cabas...*

-uso abusivo de *coller* por *caber*:

non collo por esa porta, non creo que colla:

non caibo por esa porta, non creo que caiba.

DAR

Pste.: dou, dás, dá ...

Pretér.: dei, deches, deu, demos, destes, deron.

Pres. subx.: dea, deas ...

A evitar: -castelanismo **de, *des...* para pste. de subx. : *que mo *de: que mo dea;*

-dialectalismo **din* por *dei* para a p1 do pretér.: **din as grazas: dei as grazas;*

-as formas *dá, dás* levan til diacrítico: *non dá as grazas, vén da praia;*

-dialectalismo de noso **dou* para a p3 do pretér. (*dou* é só pste.):

hoxe non lle dou (pste.) as grazas, onte non mas deu (pretér.) el,

*hoxe non lle dou (pste.) as grazas, onte non mas *dou (pretér.) el.*

DICIR

Pste.: digo, dis, di, dicimos, dices, din.

Copretér.: dicía... (dicindo...)

A evitar: -castelanismos coa raíz **dec-*: **decimos, *decía, *decindo...e *dicen*

-nós temos a forma dialectal **decer* (**deser* con seseo)

ESTAR

Pretér.: estiven, estiveches... (*estivera, estivese*)

Pste. subx.: estea, estas ...

A evitar: -a raíz de pretérito **estuv-*: **estuvén, *estuvera, *estuvese...*

-**esté* no canto de *estea*: *non creo que esté: non creo que estas*

FACER

Pste.: *fago, fas, fai, facemos, facedes, fan*

Pretér.: *fixen, fixeches... (fixera, fixese, fixer...)*

Pste. Subx.: *faga, fagas...* Participio: *feito*

HABER

Pste.: *hei, has, ha/hai, habemos, habedes, han.*

Pretér.: *houben, houbeches... (houbera, houbese)*

Pres. subx.: *haxa...*

A evitar: -castelanismo **huben...*

-é dialectalismo de noso **haba, *habas...* no canto de *haxa*.

IR

Pste.: *vou, vas, vai, imos, ides, van.*

Copretér.: *ía, ías...*

Pretér.: *fun, fuches, foi, fomos, fostes, foron.* Coincide co do verbo *ser*.

Pste. subx.: *vaia, vaías...*

Imperativo: *vai, vamos, ide.*

Vamos: -usámolo con valor imperativo (normalmente podémolo substituír por *vaiamos*:

vamos dunha vez! vamos, veña!

-nunca con valor de pste. indicativo: *vós ides amodo, nós imos con présa;*

*vós *vades amodo, nós *vamos con présa.*

A evitar no copretér., no canto de *ía*: -castelanismo **ibas, *ibas...*

-forma dialectal de noso: **iña, *iñas...*

PARIR

Pste.: *paíro, pares, pare...*

Pretér.: *parín, pariches... (parira, parise...)*

Pste. Subx.: *paira, pairas, paira...*

Evitar a regularización: **paro para o mes, oxalá *para sen dor;*

paíro para o mes, oxalá paira sen dor.

PODER

Pste.: *podo, podes...*

Pretér.: *puiden, puidesches... (puidera, puidese, puider)*

Pste. subx.: *poida, poidas...*

A evitar: -castelanismo **pud-* para pretér.: **puden, *puidera, *pudese...*

-**poido* para a p1 do pste.

-a nosa forma dialectal **poda, *podas...* para pste. de subx.

POÑER ou PÓR (forma sincopada de poñer)

Podemos usar ambas raíces para moitas formas.

Pste.: *poño, pos, pon, po(ñe)mos, poñedes* ou *pondes, poñen.*

Copretér.: *poñía...* ou *puña...*

Pretér.: *puxen, puxeches... (puxera, puxese)*

Pospretér.: *po(ñe)ría...* Futuro: *po(ñe)rei...*

Pres. subx.: *poña, poñas...*

Infinitivo conxugado: *poñer* ou *pór, po(ñe)res* ou *pores...*

Xerundio: *po(ñe)ndo.*

Conxúganse igual os derivados: *antepoñer/antepor, compoñer/compor, dispoñer/dispor, expoñer/expor, repoñer/repor...*

PRACER

Pste.: prazo, praces, prace...

Pretér.: prouguen, prougueches, prougo... (prouguera, prouguese...)

Pste. Subx. : praza, prazas, praza...

Os derivados *apracar, compracar, despracar* non seguen o modelo na raíz de pretérito, son regulares: *comprázome, non creo que iso me compra*

praza...
*compraceume, xa o compracera / *compróugome, xa o *comprouguera.*

QUERER

Pste.: quero, queres, quere...

Pretér.: quixen... (quixera, quixese...) Futuro: quererei... Pospretér.: querería...

Pste. subx.: queira, queiras ...

Son dialectalismos de noso: -apócope **quer*: *non me quere, non me *quer*;
-*quira* para pste. subx.: *oxalá os *quira / queira.*

SABER

Pretér.: souben, soubeches ... (soubera, soubese)

Pste. subx.: saiba, saibas ...

A evitar: -castelanismo coa raíz **sup-* para pretér.: **supen, *supera, *supese...*

-castelanismo coa raíz **sep-* para pste. subx.: **sepa, *sepamos...*

-**soup-* para pretérito: **soupon, *souples...*

-é dialectalismo **sab-* para pste. subx.: **saba, *sabamos...*

SER

Pste.: son, es, é, somos sodes, son.

Pretér.: fun, fuches, foi, fomos, fostes, foron (fora, fose, for)

Pste. subx. : sexa, sexas...

A evitar: -os castelanismos **eres*: **eres un trapalleiro: es un trapalleiro;*

*e *sea, *seas...: oxalá *sea certo: oxalá sexa certo;*

-son dialectalismos: -**seña*: *non creo que *seña así: non creo que sexa así.*

- *ti *fostes, vós *fóstedes:*

*non *fostes ti, *fóstedes vós : non fuches ti, fostes vós.*

TER

Pres.: teño, tes, ten, temos, te(n)des, teñen.

Pretér.: tiven, tiveches ... (tivera, tivese, tiver)

A evitar o castelanismo **tuv-* para pretérito: *oxalá as *tuvese, oxalá as tivese.*

Conxúganse igual os derivados: *abster, ater, conter, deter, entreter* (**entretener*),
manter, reter, soster.

TRAER

Pres.: traio, traes, trae ...

Pretér.: trouxen .. (trouxera, trouxese, trouxer)

Pres, subx. : traia, traías ...

Son dialectalismos de noso:

-ausencia de *-i-* intervocálico : **trao, *traa, *traamos...*

-**traí* no canto de *trae*: *non mas *traí: non mas trae;*

-raíz **trougu-* (*trough-* coa gheda) para pretérito:

*non o *troughen, non creo que mo *troughese;*

non o trouxen, non creo que mo trouxese.

Os derivados son regulares: *abstraer, atraer, contraer, distraer, extraer, retraer, subtraer* (*subtraer): *non me distraín: non me *distrouxen*
*aínda que me distraese: aínda que me *distrouxese*
*extraéronme un vulto: *estrouxéronme un vulto*
*nada me atraeu máis: nada me *atrouxo máis*

VALER

Pres.: vallo, *vales*, *vale* ...

Pretér.: *valín*, *valiches*, *valeu* ..

Pres. subx.: valla, vallas, *valla* ...

A evitar: **valo*; **vala*, *valas*...: *eu para iso non *valo: para iso non vallo*;
*non creo que me *valan: non creo que me vallan*.

Conxúgase igual *equivaler*.

VER

Pres.: *vexo*, *ves*, *ve* ...

Copretér.: *vía*, *vías* ...

Pretér.: *vin*, *viches*, viu, *vimos*, *vistes*, *viron*.

Reparar: *viu* de *ver* / *veu* de *vir*: *Veu ao país e viu a fame que se pasa*.

Evitar **veía*, **veías*...

VIR

Pres.: *veño*, vés, vén, *vimos*, *vi(n)des*, *veñen*.

Pretér.: *vin*, *viñeches*, veu, *viñemos*, *viñestes*, *viñeron* (*viñera*...)

Imperativo: *ven*, *vi(n)de*

Reparar no til diacrítico de *vés*, *vén*:

con eses lentes non ves nada, ¿vés comigo ao oculista?
os veciños non a ven, pero ela vén decote acompañada.
ven acá!

Para os verbos rematados en **-aer** (*caer*, *traer*...), **-oer** (*doer*, *moer*, *proer*...), **-aír** (*saír*...) e **-oír** (*oír* e *ouvir*): Véxase **Verbo, III, 2.6**.

Para *ler*, *crer*, *rir* e derivados: Véxase **Verbo, III, 2.2**.

XI. AS PERÍFRASES VERBAIS

Son **complexos verbais** (sintagmas verbais) formados por dúas ou tres palabras:

-**verbo auxiliar** en forma conxugada;

-**verbo auxiliado** en forma non conxugada: infinitivo, xerundio ou participio;

-pode aparecer un **nexo** entre ambos: -as **preposicións de, a, para, por**

-ou a **conxunción que**:

non o deches amañado, deberemos de amañalo, tes que amañalo

Este complexo verbal presenta unidade formal e significación conxunta:

-o verbo auxiliar aporta o significado gramatical: número e persoa, modo e tempo;

-o auxiliado dá o significado léxico.

A diferenza con outras combinacións semellantes de dous verbos (*sei comer, quedou pensando*), nas que o verbo auxiliar ou conxugado conserva o seu significado, nas perífrases non achega significado léxico: *dou amañado* (nada *dou*), *tes que amañalo* (nada *tes*)

Segundo o significado, diferenciamos as seguintes clases:

1. TEMPORAIS

Indican **futuridade** ou **inminencia** (algunhas aportan o matiz de intención). Só se constrúen con infinitivo.

Ir + infinitivo: *vou ir a Muros, vou comer* (intención)

Evitar o castelanismo: **vou a ir a Muros, *vou a comer*.

Estar a/para + infinitivo: *está para chegar, está a caer*.

está a caer pode ser tamén aspectual imperfectiva: *está caendo*.

Haber (de) + infinitivo: *hei (de) avisar, habemos (de) facelo*.

Haber (pretérito) **(de) + infinitivo**: *houbo (de) caer, houben (de) morrer*.

Indica inminencia non cumprida no pasado.

Hai quen a considera aspectual imperfectiva.

Querer + infinitivo:

Con verbos referidos á meteoroloxía: *parece que quere chover*.

Cando o suxeito é un ser inanimado: *as roseiras queren agromar*.

2. MODAIS

Indican **obrigación** ou **probabilidade**. Só se constrúen con infinitivo.

2.1. Obrigativas:

Hai que + infinitivo: *hai que estudar, hai que gañar como sexa*.

Haber (de) + infinitivo: *has (de) facer o que manden*.

Ter que/de + infinitivo: *tedes que levalo, tiña de ser así*.

Deber (de) + infinitivo: *deben (de) esforzarse máis*.

2.2. Hipotéticas:

Haber (de) + infinitivo: *han (de) ser as doce, ha (de) facelo nunha hora*.

Deber (de) + infinitivo: *debeu (de) pasar algo*.

Poder + infinitivo (probabilidade): *pode ter corenta anos, pode fallar*.

3. ASPECTUAIS:

3.1. Imperfectivas: Indican acción non acabada, en desenvolvemento.
Constrúense con xerundio ou infinitivo xerundial.

Estar + xerundio ou *a + infinitivo*: *está traballando, está a traballar.*

Andar + xerundio ou *a + infinitivo*: *anda falando, anda a falar.*

Levar + xerundio ou *a + infinitivo*: *leva horas falando/a falar.*

Seguir + xerundio: *aínda andas amolando?*

Ir + xerundio: *imos indo, vou fartando de ti.*

Vir + xerundio: *vén cantando coma se nada.*

Poden indicar un proceso gradual (*vaise achegando*) ou ter un matiz reiterativo (*leva moitos anos adestrando*)

3.2. Perfectivas: Expresan a acción como acabada, un proceso rematado.
Xunto coas reiterativas constrúense con participio.

Acabar de + infinitivo: *acaba de chegar, acabei de ler o poema.*

Deixar(se) de + infinitivo: *ao verme deixou de fochicar na gabeta.*

Dar + participio: *custoume, pero dei rematado; non dan acabado a obra.*

Levar + participio: *levo andado moito mundo, moito levo aturado.*

Tamén valor reiterativo: *moitos exames levo feito.*

Ter + participio: *sinto non ter chegado a tempo*

Tamén valor reiterativo: *moitas teño feito.*

Ir + participio: *o camiño xa vai andado..*

3.3. Reiterativas: Expresan a repetición dunha acción.

Volver + infinitivo: *volveulle dar unha recaída, volvereicho dicir.*

Nunca con prep.: *volve estar de moda / * volve a estar de moda.*

Ter + participio: *téñocho dito moitas veces, moitas lle teño contado.*

Levar + participio: *moitas luras levo matado.*

3.4. Incoativas: Expresan o inicio dunha acción.

Comezar/empezar a + infinitivo: *empezou a nevar.*

Botar(se) a + infinitivo: *botouse a chorar, botamos todos a correr.*

Poñerse a + infinitivo: *e vai eponse a berrar.*

Dar en + infinitivo: *deu en falar e falar... e non paraba.*

Romper a + infinitivo: *ao oílo rompeu a rir.*

3.5. Terminativas: Indican a acción no seu remate.

Chegar a + infinitivo: *chegou a dicir que eras parvo.*

Vir a + infinitivo: *ao final veu a descubrirse a verdade.*

Acabar por + infinitivo: *acabou por se anoxar.*

4. VOZ PASIVA: *Ser + participio* (*a declaración foi lida polo secretario*)

Pode considerarse unha perífrase ou analizarse como unha oración simple atributiva (o participio sería o atributo). É de uso moi escaso na escrita e case inexistente na lingua oral.

ADVERBIOS E LOCUCIÓNS ADVERBIAIS

O adverbio é unha palabra invariable en xénero e número (algúns poden admitir sufixos alterativos: *cedísimo, pretiño*). Sintacticamente é núcleo dunha frase adverbial (*veu cedo*) e funciona como modificador dun verbo, dun adxectivo, doutro adverbio, dunha frase preposicional ou dunha cláusula; dentro da oración funciona como complemento circunstancial.

Clasifícamolos pola circunstancia que expresan, polo significado:

1. De lugar:

algures, “en calquera lugar”: *estará en algures*
ningures, “en ningún lugar”: *non o vin por ningures*
xalundes, “por calquera lugar”: *andarará por xalundes*

onde (non **donde*)

u?: interrogativo: “onde está?”

leva guión ante artigo: *u-la moza?*; non ante pronome: *o mozo, ¿ulo?*

aquí (non **eiquí*), **aí** (non **ahí*), **alí**

acá, alá: indican un lugar pouco determinado

acó, aló (*ven acó, vai aló*): úsanse preferiblemente con verbos de movemento

acolá (*están acolá embaixo*: “nun lugar amplo”)

abaixo, debaixo, embaixo / **arriba, derriba, enriba, encima**

adiante, avante, diante, en fronte (non **en frente*) / **detrás**

arredor, derredor, ao redor / **preto, cerca** / **lonxe** (nunca **lexos*)

dentro / **entremedias** / **fóra** (lembrar: *quedou fóra* / *non fora el*)

á beira, ao lado, ao pé; a carón, a rente(s) / **a contramán**

alén, “do lado de alá”: *vive alén do paseo*

aquén, “do lado de acá”: *o garaxe teno aquén do río*

velaquí (*velaquí está*), **velaí** (*velaí os tes*): son presentativos.

2. De tempo:

antes, antano: *antano as embarcacións ían a vela*

daquela: *daquela non había avións* (pasado); *daquela non haberá automóbiles* (futuro),

entón, noutrora, outrora: *noutrora ían a vela, arestora a motor; outrora falábasme de amor, arestora rosma*)

xacando, “pasado afastado”: *xacando a froita estaba sa, non había polución*

agora (nunca **ahora*), **arestora** (“ neste momento”)

hogano, “ neste ano”, “actualmente”: *hogano as embarcacións levan motor*

hoxe, hoxe en día (non **hoxendía*)

despois (non **dispois*), **logo, axiña** (“inmediatamente, decontado”: *atendéronnos axiña; chegou axiña*), **decontado** (non **de contado*), **deseguida** (non **de seguida*),

enseguida, de camiño, ao momento, no momento.

xa, “algo feito ou que xa se vai facer”: *xa o enviei, xa cho traio*

de alí a(o) pouco, de aquí a pouco, deica un pouco, ao pouco, deica pouco

para o outro día, ao outro día, no outro día, endoutro día
deseguido (non **a continuación*) **en diante, de aquí en diante.**
antes de antonte, trasantonte ou **o outro antonte / antonte / onte / hoxe / mañá**
(non **mañán*) / **pasadomañá** (non **pasadomañán*)

nunca, xamais, endexamais

sempre, decote, “habitualmente, a diario; continuamente”: *é algo que fai decote*
arreo, “seguido”: *traballa arreo*
acotío (“todos os días”: *sae de paseo a cotío*), **a diario, decotío, decontino, a miúdo**
ás veces (non **a veces*), **por veces, a cada canto, a cada pouco, de cando en cando,**
de cando en vez, de vez en cando, de raro en raro, de tempo en tempo

mentres (non **mentras*), **entrementes, namentres, mentres tanto** (*ela durmía, mentres (entrementes...) os ladróns levábano todo*), **entremedias** (*fomos ao porto, entremedias demos un paseo*)

asemade: “ao mesmo tempo”: *comía e lía o xornal asemade*

tarde / cedo / a tempo, en tempo / a deshora, a destempo.

3. De cantidade e precisión:

abondo, dabondo, bastante, ben
demasiado, de máis (*falaches de máis*, non **demais*), **de sobra**
a medias, medio: *era medio parvo*
moito, moi : *falou moito, falou moi serio*
todo, de todo: *estaba bébedo de todo*
máis
menos, de menos
tanto, tan: *non se emocionaba tanto, estaba tan tranquilo*
algo, pouco
nada

polo menos, escasamente, case (casamente, case que) (non **casi*) (*eran case que un cento*), **malamente, exactamente, mesmamente** (non **mismamente*), **só (soamente)**
(non **somentes*), **xusto (xustamente), por aí** (*pescaría, por aí, dúas ducias de luras*)
por riba, por baixo, ben, mal, apenas (non **a penas*)

4. De modo:

amodo, devagar (devagariño), paseniño (paseniñamente), engorde, ao xeito, pouco e pouco, aos poucos

a correr, a escape, á(s) présa(s)

adrede, á mantenta, a propósito, de propósito

de súpeto, de socato, de golpe, de repente, de pronto

ben, mal, mellor (non **millor*), **peor** (non **pior*)

a dereitas, ao dereito

ao revés, do revés, ás avesas

a eito, “sen escoller, todo seguido”: *botaron a semente a eito*

a feito, “a eito”

ás toas, “sen reflexionar, ás cegas”: *fas as cousas ás toas, e logo pasa o que pasa*

a treo, “de calquera maneira, sen coidado”: *arrombou os libros a treo*

“en gran cantidade”: *houbo sardiñas a treo*

ao chou, “ao azar”: *botaron as bólas ao chou*

“sen reflexionar”: *non as pensa, di palabras ao chou*

ao xeito, “a xeito”: *quedou todo arrombado ao xeito*

“que vai ben”: *todo vai indo ao xeito*

“amodo”: *fai as cousas ao xeito*

“oportuno”: *esa palabra vénme ao xeito*

así, asemade, “tan pronto como”: *collino asemade o vin*

de balde, en balde, gratis

á fin, ao fin, ao cabo

despois (non **dispois*), **logo**

finalmente, ao cabo, ao final, ao remate, ao último, por último, por últimas;

de primeiras, primeiro, ao primeiro, de primeiro, ao comezo, ao principio;

de segundas.

ás escuras, ás cegas (non **a escuras, *a cegas...*), **ás apalpadas, ás apalpadelas, de recú, de ceacú**

a contramán

-mente: con este sufixo formamos adverbios engadíndollelo a adxectivos (sempre na forma feminina): *soamente, claramente, malamente, francamente...*

5. De afirmación: Normalmente úsanse para reforzar unha afirmación, pois adoitamos afirmar repetindo o verbo: *-queres vir? -quero/vou; -traballas hoxe? -traballo*

abofé: *abofé que si, abofé que ten razón*

tamén, así mesmo: *amañaron a rúa e, así mesmo, a beirarrúa*

de certo, de verdade; claro; si (sen til, **sí*); **xaora** (“desde logo que si, claro que si”: *denuncieino eu, xaora*)

6. De negación:

Non, nin, non xa, sequera (non **siquera*), **tampouco**

Non pode non negar:

-en oracións interrogativas: *non marchabas?;*

-con *ata que*: *non marches ata que non chegue el;*

-en exclamacións e interrogacións con *canto*: *cantas veces non cho dixen!;*

-en exclamacións con *mira que, mira se*: *mira se non será toupa.*

7. De dúbida:

quizais, quizabes, se cadra, talvez (non **tal vez*), **se callar, igual, o mesmo, ao mellor, poida que...**

disque, seica, polo visto, seguramente

8. Inclusivos:

ata, incluso, mesmo, tamén / tampouco / ademais, de por parte, enriba, por riba, a maiores

9. Exclusivos:

só (non *soio), soamente (non *somentes), simplemente, exclusivamente, unicamente

10. Particularizadores:

maiormente, mormente, máxime, especialmente, sobre todo

11. De rectificación:

mellor dito, ou mellor / canto máis, máis ben / polo menos, sequera, cando menos, cando moito.

12. Conectores:

daquela, entón, logo, por conseguinte, consecuentemente, por iso, xa que logo

así e/a todo, con todo, secasí, non obstante, porén, agora, agora ben, pola contra, polo contrario

ao fin, ao cabo, ao final, por último, finalmente.

ERROS MÁIS FRECUENTES:

***a cegas: ás cegas**

***a continuación: deseguido**

***a cotío: acotío**

***a escuras: ás escuras**

***afin: á fin**

***a mantenta: á mantenta**

***a modo: amodo**

***a penas: apenas**

***a presa: ás présas**

***a veces: ás veces**

***a reo: arreo**

***a toas: ás toas**

***a veces: ás veces**

***ahora: agora**

***ahí: aí**

***casi: case**

***de contado: decontado**

***de cote: decote**

***de seguida: deseguida**

***de vagar: devagar**

***de valde: de balde**

***demais: de máis**

***dispois: despois**

***donde: onde**

***eiquí: aquí**

***en frente: en fronte**

***en seguida: enseguida**

***hoxendía: hoxe en día**

***lexos: lonxe**

***mañán: mañá**

***mentras: mentres**

***millor: mellor**

***mismamente: mesmamente**

***pasadomañán: pasadomañá**

***pior: peor**

***sí: si**

***siquera: sequera**

***soio: só**

***somentes: soamente**

***tal vez: talvez**

PREPOSICIÓNS E LOCUCIÓNS PREPOSITIVAS

As preposicións son relacionantes que fan de nexo entre dous elementos, convertendo o segundo en complemento do primeiro. Son vocábulos invariables, os máis só teñen significado gramatical.

1. Preposicións propias:

a

Debemos evitar usala erradamente (castelanismos):

-nas perífrases de futuridade ou intención co verbo *ir*: *vou *a pintar un cadro / vou pintar un cadro, vouullo *a dicir / vouullo dicir.*

-nas perífrases reiterativas con *volver*: *volveuno *a facer / volveuno facer, non volvades *a falar / non volvades falar.*

-logo dun infinitivo subordinado a un nome para indicar acción obrigatoria: *foi o prezo *a pagar polo erro / foi o prezo que tivemos que pagar, expuxo a liña *a seguir / expuxo a liña que pensaba seguir.*

-tampouco se usa co complemento directo: *o público apoia *aos xogadores / o público apoia os xogadores, asustaron *ao inimigo / asustaron o inimigo, levou canda el *a todos os nenos / levou canda el todos os nenos.* Pero si noutros casos, sobre todo para evitar confusión: *coñéceo a el, criticou a súa irmá, viu a Xoaquín, apoian os socios aos directivos?*

ante / perante: non son sinónimos.

perante: - “en presenza de”: *declararon *ante o xuíz / declararon perante o xuíz.*

-non é sinónimo de *durante*: *enfermou *perante tres anos / durante tres anos*

ata (até) / deica: *ata* pódese usar sempre cos valores de *deica*, pero non ao revés, pois *deica* indica “desde aquí a” ou “desde agora a”: *deica mañá, deica o cume hai un bo treito.*

Así: *de Muros *deica Lira hai 12 quilómetros / de Muros ata/a Lira hai..., desde principios de século *deica hoxe / ...ata...*

Pero si: *vou contigo deica/ata a vila, o prazo vai desde hoxe deica/ata o trinta, deica/ata logo*

baixo: algúns usos frecuentes son incorrectos:

-para expresar punto de partida ou concordancia con algo ou alguén: **baixo ese punto de vista é ilegal / desde ese punto de vista...*

-para indicar modo ou circunstancias dunha acción: **baixo aquelas circunstancias suspenderon a partida / naquelas (por mor, debido a...) circunstancias...*

cabo (de): *sentou cabo da moza.*

canda: indica compañía ou simultaneidade no tempo: *vinde canda nós, emigrou canda a crise.*

cas, (en) cas (de): *vai (en) cas María*

con: introduce complemento directo con algúns verbos: *tirou con todo, acabou coa froita.*

contra: tamén indica localización imprecisa no espazo e no tempo: *camiñan contra Lariño, quedamos contra a noiteña.*

de: non se debe empregar cos verbos de pensamento: *penso *de que / penso que, opinan *de que / opinan que...*

dende, desde, des

en

entre (non **antre*): nunca debe ir precedida de *de*:

**de entre todas escolleu a máis grande / entre todas... ,
escolleu unha comisión *de entre os presentes / ... entre os presentes.*

malia (a pesar de, pese a): *malia os atrancos (a pesar dos atrancos) dérono feito.*

Non **a pesares de: *a pesares de todo deu chegado / a pesar de todo..., malia todo...*

onda: *está onda a praza, levárona onda súa nai, ven onda min.*

para (non **pra*); **por; sen** (non **sin*)

perante (ver *ante*)

so (“baixo, debaixo de”): *o lapis está so o libro, o gato está so a mesa.*

Reparade na diferenza: *so/só: está so a mesa / o gato está só.*

sobre: concorre coas locucións **acerca de / verbo de** para indicar movemento arredor dun asunto: *falaron sobre/acerca de/verbo do cambio climático.*

tras: podemos contraela ou non co artigo: *está tras a casa* ou *está trala casa*, tamén *está tras da casa.*

xunta

2. Preposicións impropias: orixinariamente adxectivos, verbos ou adverbios habilitados como preposicións; non son átonas coma as propias e rexen pronome persoal tónico:

agás (aga), bardante, excepto, fóra, menos, quitado, quitando, sacado, sacando, salvo, senón; a/de non ser: úsanse para indicar exclusión: *estaban todos agás (excepto, menos...) o pai; acerteinos todos, senón (quitando, fóra...) tres.*

conforme, consonte, segundo (non **según, *asegún*): expresan conformidade ou concordancia (“de acordo con”): *fixérono consonte (conforme, segundo) o acordado.* *Conforme* e *consonte* non levan a preposición *a*: *conforme *ao regulamento / conforme o regulamento.*

durante; mediante

3. Locucións preposicionais:

abaixo de, debaixo de.

arriba de, derriba de, enriba de, riba de, por riba de; encol de: *a avioneta voa encol da ría, pon o prato encol da mesa.*

diante de: non se debe usar co significado “en presenza de”: *asinaron o documento *diante do notario / asinaron perante notario.*

detrás de, atras de, tras de...; fronte a/de; cerca de, preto de; lonxe de; xunto a, xunto de; xunto con

arredor de, ao redor de, derredor de; dentro de; fóra de; antes de; despois de

ademais de, amais de, á parte de, de por parte de: Non **a parte: *a parte deles había outros / á parte delas había outras.*

cara a (nunca **cara* nin **hacia*), indica:

-dirección dun movemento: *vai cara a Louro;*

-tendencia e inclinación: *virou cara ás esquerdas;*

-localización espacial ou temporal imprecisa: *vai cara á praia, virá cara ao inverno.*

Sempre leva a preposición **a**: *cara *a praia / cara á praia; cara *o porto / cara ao porto; *cara Esteiro / cara a Esteiro.*

Sempre ha indicar dirección: *o respecto *cara a natureza / respecto pola natureza; botou aldraxes *cara ao xefe / contra o xefe.*

a pesar de, pese a (ver **malia**)

acerca de, respecto a/de, tocante a, verbo de, en canto a: *respecto á (tocante á, verbo da...) súa demisión, mellor calar; acerca desas andainas: verbo desas andainas...*

á beira de, beira de, a/de/en/ao par de, ao lado de, ao pé de, a/ao carón de, a rente(s) de, ao son de: *queda ao son (á beira, ao pé, a carón...) da casa.*

a/por causa de, por cousa de, por culpa de, por mor de: *perdeuse o froito por mor da seca.*

a/á forza de, a poder de, a por de

a/en prol de, a/en favor de: *disertou a prol da paz.*

a través de, por medio de

co gallo de, expresa razón ou causa: *co gallo do aniversario, fixeron unha festa.*

en vez de, en troques de, no canto de, en lugar de, no sitio de: *no canto de vires, mandas recado.*

ERROS MÁIS FRECUENTES:

a parte de:* **á parte de

a pesares de:* **a pesar de, pese a, malia

a redor de:* **arredor de

acarán de:* **a carón de

antre:* **entre

arrente(s) de:* **a rente(s) de

asegún:* **segundo, conforme, consonte

cara:* **cara a

conforme a:* **conforme

consonte a:* **consonte

de entre:* **entre

frente a:* **fronte a

hacia:* **cara a, a, contra

hasta, *hastra:* **ata, até

perto de:* **preto de

para:* **para

según:* **segundo, conforme...

sin:* **sen

respecto a/de:* **respecto a/de

CONXUNCIÓNS E LOCUCIÓNS CONXUNTIVAS

As conxuncións son vocábulos invariables que unen elementos do mesmo nivel xerárquico: palabras, cláusulas ou oracións.

1. Coordinantes: conectores de dous elementos que poderían existir individualmente:

1.1. Copulativas: **e** (non *i) **nin** (non *nen)
 mais, a mais, e mais : *a lúa mais o sol, a lúa e mailo sol.*

1.2. Disxuntivas: **ou (ou ben)**
Non se debe utilizar en enunciados negativos: *non había nenos, nin vellos *ou mozos / non había nenos, nin vellos, nin mozos.*

1.3. Distributivas: **ou... ou; xa... xa ; ora... ora.**
Tamén: *que, ben, sexa, quer, cal...*

1.4. Adversativas:
pero, mais
así e todo, con todo, non obstante, no entanto, porén, agora ben, ora ben, agora que, ora que. Non **sen embargo.*
senón, expresa incompatibilidade entre dous termos, o primeiro negativo: *non é branco, senón negro.*

2. Subordinantes: transpositores que habilitan unha oración para realizar algunha función propia de substantivo ou frase nominal:

2.1. Completivas: **que, se**
Habilitan oracións con funcións de suxeito, CD, suplemento e tamén de termo dunha frase preposicional: *foi certo que o dixo; dille que veña: dille se vai vir; informou de que morrera; contoulle o conto de que ía demitir.*

2.2. De lugar: **onde** (non **donde*)

2.3. Temporais:

cando (simultaneidade)

mentres (que), mentres tanto, namentres, entrementres; en canto, en tanto.

sempre que, cada vez que, cando queira que.

desde/dende que, des que: *des que llo dixen, non me falou máis.*

ata que, deica que : *non vou para aló deica que marche.*

antes de que / despois de que, logo de que

apenas, así, así como, en canto, aínda ben non, non ben, unha vez (que), a(o) que, nada máis que: *ao que (aínda ben non...) llo dixen, fuxiu.*

axiña que, tan axiña (como), logo que, tan pronto (como, que), tan logo (que/como), decontado que, deseguida que, enseguida que: *axiña que se decataron...*

2.4. Modais:

como, tal (e) como, así como (*foi así como cho conto*), **mal como** (*mal como puido, deu chegado ao hospital*), **ben como** (*sacounos adiante ben como puido*)

segundo (non **según, *asegún*), **conforme, consonte:** *fixoo segundo (...) acordaramos.*

de forma que, de maneira que, de xeito que, de modo que: *acubillouse ao pé da árbore, de xeito que (...) non lle dese o sol.*

sen que: *entrou sen que o sentisen.*

2.5. Finais:

para que, a que: *foi onda ela a que llo explicase*

porque: *foi... porque llo explicase*

a fin de que, co gallo de (que): *chamou aos fillos co gallo de celebraren o cabodano do pai*

2.6. Causais:

porque, pois, xa que, dado que, posto que: *así o aceptaron todos porque (...) era razoable.*

visto que, pois que, como queira que: *visto que (...) non era seguro, quedaron para outra ocasión.*

por causa de que, por cousa de que, por culpa de que, por mor de que, a causa de que, a resultas de que, unha vez que, toda vez que: *estaba nervioso por mor de que (...) a cara dos médicos era moi seria.*

2.7. Consecutivas:

así que, conque (non **con que*), **de maneira que, de modo que, de xeito que, de aí que, daquela, entón, logo, por conseguinte, polo tanto, xa que logo, en consecuencia, así pois, por iso, así é que:** *levaba unha hora agardando, conque collín e marchei; non daba chegado, daquela eu funme; non é positivo, xa que logo eu non o aprobo.*

2.8. Concesivas:

aínda que, inda que (non **anque*), **aínda cando**

a pesar de que (non **a pesares de que*), **pese a que, malia que, por mais que, mal que:** *malia que (...) está ben avisado, el segue na súa.*

ben que: *ben que llo advertira, ela non fixo caso.*

mesmo que/se: *mesmo que o multen ben multado, el segue estacionando alí.*

así: *haillo que contar, así morra do disgusto.*

2.9. Condicionais:

se (non **si*)

con que, no caso de que, con tal de que, coa condición de que: *con que (...) vaias xa cumpres.*

a nada que, a pouco que: *a pouco que (...) mudes de actitude, conseguíralo.*

sendo que, suposto que, supoñendo que

a/de non ser que: agás que, bardante que, excepto que, quitado que, sacado que, salvo que, senón que, a menos que, non sendo que: *de non ser que (...) cambies, vaiche seguir pasando o mesmo.*

2.10. Proporcionais ou correlativas:

conforme, segundo: *segundo cheguen, valos anotando.*

a medida que, ao paso que, así como: *ao paso (...) que lía, escribía.*

1º termo: **canto máis, menos, menor, maior, peor, mellor...**

2º termo: **máis, menos, maior...**

canto máis apura, máis se achega

canto peor se poñía el, mellor o pasaba ela.

2.11. Comparativas:

2.11.1. De igualdade:

1º termo: **tan, tanto**

2º termo: **como**, obrigado cos verbos: *é tan culto como pensaba.*

coma, obrigado ante: -pronomes: *é tan culto coma vós/min...*;

-oracións condicionais: *bebe cervexa coma se fose auga;*

-oracións temporais: *corre coma cando era novo;*

-relativos: *é coma quen non o ten.*

coma ou **como**, con preferencia para *coma*, no resto dos casos:

é tan culto coma/como Melania,

é tan culto coma/como estes.

1º termo: **igual** (nunca leva preposición nin artigo):

**ao igual que o vin eu, viuno ela / igual que o vin eu, viuno ela*

o/a mesmo/a

2º termo: **que**, obrigado ante verbo: *fala igual que pensa;*

ca, obrigado ante pronomes: *fala o mesmo ca ti;*

ca ou **que**, con preferencia para *ca*, ante o resto:

fala igual ca/que Diana, canta igual ca/que os paxaros.

mesmamente, talmente, adverbios que levan *coma/como* no 2º termo:

mesmamente coma seu pai, talmente como pensaba

2.11.2 De desigualdade:

1º termo: -superioridade: **máis; mellor, maior, meirande**

-inferioridade: **menos; peor, menor**

2º termo: **do que** (ante un verbo conxugado): *fala máis do que pensaba;*

que (ante verbo): *é mellor pensar que falar; fala mellor que pensa;*

ca (ante pronome): *fala mellor ca min, é meirande ca ti;*

ca ou **que**, con preferencia para *ca*, ante o resto:

fala máis ca/que Henrique,

pensa máis ca/que as veciñas.

NOTAS:

-*coma* non pode usarse con valor modal no canto de *como*:

*viu como o levaban preso / viu *coma o levaban preso*

-*ca* pode contraer co artigo ou non: *fala máis ca a amiga* ou *fala máis cá amiga,*
fala máis ca as amigas ou *fala máis cás amigas,*
fala máis ca o amigo ou *fala máis có amigo,*
fala máis ca os amigos ou *fala máis cós amigos;*

pero nunca contraería con preposición ou contracción desta co artigo:

*deulle máis ca a Luís, deulle máis *cá Luís* (*a* é preposición)

*deulle máis ca á amiga, deulle máis *cá amiga* (*á* é contracción)

ERROS MÁIS FRECUENTES:

a penas*: **apenas

a pesares de que*: **a pesar de que

anque*: **aínda que, aínda cando

asegún*: **segundo, conforme, consonte

de contado que*: **decontado que

de seguida que*: **deseguida que

desque*: **des que

donde*: **onde

e máis*: **e mais

en seguida que*: **enseguida que

i*: **e

mentras que*: **mentres que

millor*: **mellor

mismamente*: **mesmamente

nen*: **nin

o mesmo que*: **o mesmo que

pior*: **peor

según*: **segundo, conforme, consonte

sen/sin embargo*: **non obstante...

si*: **se